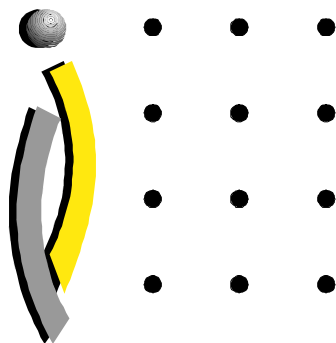

SREDNJE POKLICNO IZOBRAŽEVANJE V DUALNI ORGANIZACIJI

Poročilo o poskusnem vpeljevanju

Nosilec:

Center RS za poklicno izobraževanje

Ljubljana, januar 2001

SREDNJE POKLICNO IZOBRAŽEVANJE V DUALNI ORGANIZACIJI

Poročilo o poskusnem vpeljevanju

Ljubljana, januar 2001

Nosilec:

Center RS za poklicno izobraževanje

Avtorica:

Mag. Marija Tome

Statistična obdelava podatkov:

Andreja Čater

Jezikovni pregled:

Marjana Kunej

Tehnični urednik:

Darko Mali

VSEBINA

str.

1.	UVOD	5
2.	METODOLOGIJA SPREMLJANJA IN EVALVACIJE	6
2.1	Vrsta spremljanja in evalvacije	6
2.2	Uporabljeni instrumenti in metode	6
2.3	Časovni potek spremljanja	7
2.4	Izpeljava anketnih vprašalnikov	7
2.5	Obdelava izidov anketnega vprašalnika	8
2.6	Temeljna vprašanja spremljanja in evalviranja izobraževalnih programov	9
3.	UGOTOVITVE IN INTERPRETACIJA	11
3.1.	POSTOPNO VPELJEVANJE IZOBRAŽEVALNIH PROGRAMOV IN ŠIRJENJE PROGRAMSKE PONUDBE	11
3.1.1	Postopno širjenje programske ponudbe	11
3.1.2	Razpis in zasedenost učnih mest za posamezne poklice od š.l. 1997/98 do 2000/01	14
3.1.3	Vpis v programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji	19
3.2	UČNI USPEH VAJENCEV	21
3.2.1	Učni uspeh vajencev v 1. in 2. letniku	21
3.2.2	Uspešnost vajencev na vmesnem preskusu praktične usposobljenosti	25
3.2.3	Učni uspeh vajencev pri zaključnem izpitu	26
3.3	OCENE IN MNENJA O IZOBRAŽEVALNEM PROGRAMU	33
3.3.1	Ocena vsebine in zgradbe predmetnika	33
3.3.2	Korelacija med predmeti	36
3.4	OCENA KAKOVOSTI PREDMETNIH KATALOGOV ZNANJA	38
3.4.1	Globalna ocena ciljev katalogov znanja	38
3.4.2	Glavni pristopi pri načrtovanju katalogov znanja	40
3.4.3	Ocena posamezne vrste ciljev	41
3.4.4	Zahtevnost, obsežnost in težavnost predmetnih katalogov	45
3.4.5	Uresničitev zahtev predmetnega kataloga	47
3.4.6	Predlogi za spremembo katalogov znanja	48
3.5	POGOJI ZA URESNIČEVANJE KATALOGOV ZNANJA	50
3.5.1	Ustreznost materialnih pogojev	50
3.5.2	Učbeniki in učna sredstva	51
4.	SKLEPNE OCENE UČITELJEV IN RAVNATELJEV O IZOBRAŽEVALNEM PROGRAMU	53
5.	MNENJA IN OCENE O DRUGIH SESTAVINAH PROGRAMA IN O IZPELJAVI ...	57
5.1	Organizacija praktičnega izobraževanja	57
5.2	Obremenjenost vajencev	58
5.3	Šolski obisk	59
5.4	Vzporedni izobraževalni programi (dualni, šolski)	60
5.5	Težave ob vpeljevanju dualne organizacije poklicnega izobraževanja	61
6.	MNENJA VAJENCEV O UČNEM OZRAČJU IN PROGRAMU	62

7.	SKLEP IN PREDLOGI	65
7.1	Vpeljevanje dualne organizacije srednjega poklicnega izobraževanja	65
7.2	Predlogi za izboljšanje vmesnega preskusa in praktičnega dela zaključnega izpita	66
7.3	Mnenja o predmetnikih	67
7.4	Uresničevanje posamezne vrste ciljev	68
7.5	Mnenje o katalogih znanja	69
7.6	Pogoji za uresničevanje katalogov znanja	70
7.7	Globalne ocene izobraževalnega programa	71
7.8	Mnenja vajencev o učnem ozračju in programu	72
8.	LITERATURA IN VIRI	73
9.	PRILOGE	74

1. UVOD

Poročilo sodi v okvir rednega dela Centra RS za poklicno izobraževanje pri spremljanju vpeljevanja novih in prenovljenih izobraževalnih programov v šolsko prakso.

Cilj poročila je podati ugotovitve o poskusnem vpeljevanju izobraževalnih programov poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji, ki je potekalo od 1997/98 do 1999/2000 ter predlagati dopolnitve in spremembe programov. Spremljanje je bilo osredotočeno na uresničevanje izobraževalnih programov kot celote, posebno na kataloge znanja in pogoje, ki jih je treba izpolniti za njihovo uresničevanje v šolah in za praktično izobraževanje vajencev pri delodajalcih ter na učni uspeh vajencev.

Pri pripravi načrta spremljanja smo upoštevali tudi sklepe in pripombe, ki jih je sprejel Strokovni svet Republike Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje ob obravnavi in sprejemanju izobraževalnih programov ter z njimi opozoril na nekatere skupne in posebne vidike spremljanja. Strokovni svet je naložil Centru Republike Slovenije za poklicno izobraževanje, naj pripravi načrt spremljanja in evalvacije in ga uresniči, da bi tako dobili odgovore na nekatera odprta vprašanja, ki bi pripomogli k nadaljnjemu razvoju poklicnega in strokovnega izobraževanja.

Center je pripravil Načrt evalvacijskih in razvojnih projektov za področje poklicnega in strokovnega izobraževanja 18.12.1998. Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje je menil, da je načrt dobra podlaga za pripravo posameznih projektov spremljanja, mi pa smo ga upoštevali pri vsebinski in metodološki opredelitvi spremljanja programov v dualni organizaciji. V spremljanje je bilo zajetih vseh šest programov srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji, ki smo jih začeli poskusno uvajati v šolskem letu 1997/98, in sicer za nazive poklicne izobrazbe Avtomehanik, Avtoklepar, Mizar, Zidar, Tesar in Mesar.

V poročilu smo zbrali dosežke in ugotovitve o poskusnem izpeljevanju programov poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji, ki smo jih sistematično zbirali tri šolska leta. Ocene in mnenja učiteljev, ravnateljev in delodajalcev o katalogih znanja in pogojih za njihovo uresničevanje ter učnem uspehu vajencev smo pridobili z anketnimi vprašalniki. Za interpretacijo zbranih podatkov in ugotovitev smo uporabili tudi strokovno gradivo o dualni organizaciji poklicnega izobraževanja, ki je bilo javno predstavljeno.

Poročilo obsega dva vsebinsko zaokrožena dela: prvi obravnava poskusno vpeljevanje programov srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji in odnos med ponudbo in zasedenostjo učnih mest ter učni uspeh vajencev, drugi pa ugotovitve spremljanja o katalogih znanja, pogoje za njihovo uresničevanje ter predloge za dopolnitve in spremembe izobraževalnih programov.

Na koncu tega uvoda se kot nosilka projekta zahvaljujem dr. Zdenku Medvešu za strokovno pomoč pri oblikovanju vprašalnikov in mojima sodelavcema – Andreji Čater za statistično obdelavo podatkov in Darku Maliju za ureditev besedila.

2. METODOLOGIJA SPREMLJANJA IN EVALVACIJE

2.1 Vrsta spremljanja in evalvacije

Metodologijo spremljanja in evalvacije poskusnega izpeljevanja programov v dualni organizaciji (v nadaljevanju bomo uporabljali izraz spremljanje) smo pripravili na podlagi teoretskih spoznanj sodobne evalvacijske in kurikularne teorije, izhodišč za pripravo izobraževalnih programov in drugih normativnih predpisov, ki smo jih pri programski prenovi in vpeljevanju novega sistema sprejeli za poklicno in strokovno izobraževanje ter sklepov strokovnega sveta.

Metodologija zajema sprotno (formativno) in končno (sumativno) evalvacijo. Formativno evalvacijo zato, ker se izobraževalni programi izpeljujejo poskusno, to pomeni, da bodo dokončno izoblikovani na podlagi izboljšav, ki se bodo izkazale kot potrebne med njihovo prvo izpeljavo. Sumativna evalvacija je potrebna zato, ker so vanjo uvrščeni tudi kazalniki spremljanja, ki kažejo uspešnost vajencev in doseganje standardov znanja, to pa je del sumativne evalvacije.

V našem primeru gre za zunanjo evalvacijo; Center RS za poklicno izobraževanje jo opravlja kot zunanji evalvator, že od začetka pa je pritegnil k sodelovanju zastopnike vseh izvajalskih organizacij in socialnih partnerjev, in sicer učitelje, ravnatelje, vajence, zbornice in posamezne delodajalce ter sindikate.

2.2 Uporabljeni instrumenti in metode

Kot dokumentacijo za pridobitev podatkov o izobraževalnih programih, s pogoji in učnimi rezultati vred, smo uporabili:

- izobraževalne programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji: Avtomehanik, Avtoklepar, Mizar, Zidar, Tesar in Mesar;
- razpis učnih mest pri Obrtni zbornici Slovenije in Gospodarski zbornici Slovenije za posamezna šolska leta od 1997/98 do 2000/01;
- podatke Obrtne zbornice Slovenije in Gospodarske zbornice Slovenije o zasedenosti učnih mest za posamezne poklice v posameznem šolskem letu;
- vpis v programe poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji od šolskega leta 1997/98 do 1999/2000;
- poročilo o poskusnem uvajanju dualne organizacije poklicnega izobraževanja za 1. letnik v šolskem letu 1997/98;
- poročilo o vmesnem preskusu praktične usposobljenosti vajencev v šolskem letu 1998/99;
- zapisnike o opravljanju praktičnega dela zaključnega izpita.

Empirični del spremljanja in evalvacije zajema anketiranje:

- ravnateljev in učiteljev splošnoizobraževalnih in strokovnoteoretičnih predmetov ter praktičnega pouka in vajencev;
- zastopnikov sindikatov, delodajalcev in Zavoda RS za zaposlovanje.

Za pridobivanje podatkov od izbranih subjektov evalvacije smo razvili tale evalvacijski instrumentarij:

- anketni vprašalnik za učitelje splošnoizobraževalnih, strokovnoteoretičnih predmetov in praktičnega pouka za 1. letnik v šolskem letu 1997/98 in 1998/99 ter za 2. letnik v šolskem letu 1998/99;
- anketni vprašalnik za ravnatelje za 1. letnik v šolskem letu 1997/98 in za 2. letnik v šolskem letu 1998/99;
- anketni vprašalnik za delodajalce o izpitnem katalogu praktičnega izobraževanja;
- anketni vprašalnik za predstavnike sindikatov in delodajalcev ter Zavoda RS za zaposlovanje za neposredno spremljanje praktičnega dela zaključnega izpita in vmesnega preskusa;
- anketni vprašalnik za vajence.

2.3 Časovni potek spremljanja

Izobraževalne programe smo spremljali v vseh fazah izobraževalnega procesa in temu ustrezno prilagodili zbiranje podatkov:

- po izpeljevanju izobraževalnih programov v 1. letniku (šolsko leto 1997/98) smo analizirali vpis, predmetnik, učni uspeh, organizacijo praktičnega izobraževanja pri delodajalcu ter odprta vprašanja, ki so jih nakazale šole in delodajalci; s poročilom so bile seznanjene šole, zbornice in Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje;
- med izpeljevanjem programov v 2. letniku (šolsko leto 1998/99) smo spremljali vmesni preskus praktične usposobljenosti vajencev, pripravili poročilo ter z njim seznanili zbornice, šole in Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje;
- na koncu izobraževanja v 3. letniku (šolsko leto 1999/2000) smo analizirali učni uspeh vajencev na zaključnem izpitu ter ocene in mnenja ravnateljev, učiteljev, vajencev in delodajalcev o izobraževalnih programih kot celoto in so sestavni del tega poročila.

2.4 Izpeljava anketnih vprašalnikov

Anketne vprašalnike so decembra 1999 izpolnili učitelji in ravnatelji za 1.letnik v šolskem letu 1997/98 in 1998/99 ter za 2. letnik v šolskem letu 1998/99. Delodajalci so v istem obdobju podali mnenja in ocene o izpitnem katalogu praktičnega izobraževanja. Anketni vprašalnik so izpolnili zastopniki delodajalcev in sindikatov ter člani evalvacijskih skupin, ki so neposredno spremljali praktični del zaključnega izpita in vmesni preskus v spomladanskem roku. Izpolnili so 35

vprašalnikov. Anketni vprašalnik za vajence je bil poslan desetim naključno izbranim šolam, zajetih v poskusno izpeljevanje izobraževalnih programov. Izpolnjene vprašalnike sta vrnila dve šoli za 65 vajencev.

Od vseh 14 šol, ki so v šolskem letu 1997/98 in 1998/99 vpeljevale programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji, so izpolnili anketni vprašalnik učitelji in ravnatelji 13 šol. Delodajalcem smo poslali 120 anketnih vprašalnikov (Obrtna zbornica Slovenije 80, Gospodarska zbornica Slovenije 40) in dobili vrnjenih 13 izpolnjenih (obrtna 11, gospodarska 2). Podatke o številu izpolnjenih vprašalnikov o izobraževalnih programih prikazuje preglednica 1.

Preglednica 1: Število vrnjenih vprašalnikov

Šolsko leto	Učitelji splošnih predmetov	Učitelji strokovnih predmetov	Učitelji praktičnega pouka	Skupaj	Ravnatelji	Delodajalci	Vajenci
1997/98	72	39	9	120	13	13	–
1998/99	61	41	12	114	–	–	65
SKUPAJ	133	80	21	234	13	13	65

Med anketiranimi učitelji je 48 % moških in 52 % žensk; to kaže, da je učiteljsko osebje po spolu enakovredno zastopano. Povprečno število službenih let anketiranih učiteljev je 11; učitelji so torej razmeroma mladi, zaposleni bodo še večji del delovne dobe ter imajo možnosti za poklicni razvoj. Po izobrazbi prevladujejo učitelji z visokošolsko izobrazbo (73,97 %), v približno enakem odstotku so zastopani učitelji z višješolsko (12,32 %) in s srednješolsko izobrazbo (12,78 %). Podiplomsko izobrazbo ima le 0,91 % učiteljstva.

Pri anketiranih delodajalcih so zastopane dejavnosti: gradbeništvo (5), avtomehanika in avtokleparstvo (5), mizarstvo (3). 81,8 % anketiranih delodajalcev ima pedagoško–andragoško izobrazbo, ki so jo pridobili po javno veljavnem 32–urnem programu.

2.5 Obdelava izidov anketnega vprašalnika

Izide anketnih vprašalnikov za učitelje, ravnatelje, vajence in delodajalce smo obdelali s statističnim programskim paketom SPSS. Nekatere podatke smo obdelali ročno, to so zlasti odgovori na odprta vprašanja, s katerimi so anketiranci podali kritična mnenja o posameznih sestavinah programa ter katalogih znanja in predlagali spremembe. Ročno smo obdelali tudi podatke vprašalnikov za neposredno spremljanje praktičnega dela zaključnega izpita in vmesnega preskusa. Pri obdelavi izidov smo na podlagi zbirne preglednice oblikovali razne parametre:

- frekvenčne porazdelitve ter odstotne deleže posameznih odgovorov pri vsakem vprašanju,

- aritmetično sredino ocen za odgovore, ki so bili ocenjeni s petštevlično lestvico,
- grafične prikaze ter distribucije rezultatov za posamezna vprašanja,
- izračun pomembnosti razlik med aritmetičnimi sredinami posameznih odgovorov pri posameznem vprašanju med različnimi skupinami anketirancev (analiza variance),
- križne preglednice za nominalne in ordinalne spremenljivke ter izračun pomembnih razlik med posameznimi skupinami anketirancev s Hi kvadrat testom.

2.6 Temeljna vprašanja spremljanja in evalviranja izobraževalnih programov

Postopno vpeljevanje programov in širjenje programske ponudbe.

Učni uspeh vajencev.

Ocena vsebine in zgradbe predmetnika:

- predmetnik kot celota,
- razmerje med teorijo in prakso,
- predlogi za spremembo predmetnika.

Ocena katalogov znanja:

- ocena položaja in razporeditve predmeta v predmetniku,
- korelacija z drugimi predmeti,
- glavni pristopi pri načrtovanju katalogov znanja,
- ocena posameznih vrst ciljev predmeta (informativni, formativni, socializacijski),
- zahtevnost, težavnost in obsežnost predmetnih katalogov,
- uresničevanje zahtev katalogov znanja,
- predlogi za spremembo katalogov znanja,
- pogoji za uresničevanje katalogov znanja (učbeniki, materialni pogoji).

Globalne ocene programa:

- uravnoteženost vseh vrst znanja (splošno, strokovno, praktično),
- spodbujanje poklicne socializacije in osebnostnega razvoja,
- spodbujanje sodobnih prijemov v izobraževanju,
- uravnoteženost znanja glede na zdajšnji in prihodnji tehnološki razvoj ter učinkovito vključitev v delo in za nadaljnje izobraževanje.

Mnenja in ocene o drugih sestavinah programa in izvedbi:

- mnenje o vzporednih izobraževalnih poteh za dosego istega naziva poklicne izobrazbe,
- organizacija izvedbe menjave praktičnega izobraževanja v delovnem procesu ter teoretičnega in praktičnega pouka v šoli,
- šolski obisk vajencev,
- obremenjenost vajencev.

Mnenja vajencev o učni klimi in programu.

3. UGOTOVITVE IN INTERPRETACIJA

3.1 POSTOPNO VPELJEVANJE IZOBRAŽEVALNIH PROGRAMOV IN ŠIRJENJE PROGRAMSKE PONUDBE

V prvem delu poročila obravnavamo razvoj izobraževalnih programov v povezavi s ponudbo in zasedenostjo učnih mest za posamezne poklice ter vpis v programe in učni uspeh vajencev.

3.1.1 Postopno širjenje programske ponudbe

Pred uveljavitvijo nove šolske zakonodaje leta 1996 je šolski sistem omogočal pridobitev določenega poklica le po enem programu in eni poti izobraževanja. Hkrati je bil za vse istovrstne poklicne profile predpisan uniformni model glede trajanja izobraževanja, razmerja med splošno in strokovno izobrazbo, praktičnim in teoretičnim izobraževanjem, organizacijo pouka ter sodelovanja med šolo in podjetji v izobraževanju. Nova šolska zakonodaja omogoča razvoj vzporednih poti izobraževanja za pridobitev srednje poklicne izobrazbe, in sicer šolsko in dualno organizacijo. V Sloveniji smo se odločili za postopno vpeljevanje dualne organizacije poklicnega izobraževanja, glede na to, kako bodo posamezne panoge ob pomoči države iz javnih sredstev zagotovile izpolnitev pogojev za učna mesta.

V šolskem letu 1997/98 je bila poskusno vpeljana dualna organizacija poklicnega izobraževanja za šest poklicev: avtomehanic, avtoklepar, mizar, zidar, tesar in mesar. Pripravljeni so bili tudi programi za poklice radio televizijski mehanik, usnjarski galanterist, izdelovalec usnjenih in krznenih oblačil, vendar se zaradi pomanjkanja učnih mest in premajhnega zanimanja učencev niso začeli izpeljevati.

Izobraževalne programe so začele v šolskem letu 1997/98 izpeljevati šole takole:

- *Avtomehanik*: Srednja strokovna in poklicna šola Celje, Srednja šola Domžale, Srednja poklicna in strokovna šola Ljubljana Bežigrad, Srednja kovinarska, strojna in metalurška šola Maribor, Šolski center Ptuj – Poklicna in tehniška strojna šola, Šola za strojništvo Škofja Loka, Šolski center Novo mesto – Poklicna in tehniška strojna šola, Šolski center Velenje – Poklicna in tehniška strojna šola.
- *Avtoklepar*: Srednja šola Domžale, Šolski center Ptuj – Poklicna in tehniška strojna šola, Srednja kovinarska, strojna in metalurška šola Maribor, Šola za strojništvo Škofja Loka.
- *Zidar, Tesar*: Šolski center Celje – Poklicna in tehniška gradbena šola, Srednja gradbena in ekonomska šola Ljubljana.
- *Mizar*: Srednja lesarska šola Ljubljana, Srednja lesarska šola Maribor, Srednja lesarska šola Škofja Loka.
- *Mesar*: Živilska šola Maribor – Poklicna in tehniška šola.

V šolskem letu 1998/99 je bila dualna organizacija poklicnega izobraževanja vpeljana za programe: *Frizer* (sprejet je bil tudi program za narodno mešano območje Slovenske Istre za šole s slovenskim učnim jezikom in italijanščino kot jezikom okolja), *Klepar–krovec*, *Kuhar*, *Natakar*, *Cvetličar*, *Instalater strojnih instalacij*. Zaradi premajhne ponudbe učnih mest in zanimanja učencev niso začeli izpeljevati programov: *Tapetnik*, *Stavbni steklar*, *Urar*, *Zlatar*, *Finomehanik*.

V šolskem letu 1998/99 so začele šole izpeljevati izobraževalne programe takole:

- *Frizer*: Srednja tekstilna šola Maribor, Srednja strokovna in poklicna šola Celje, Srednja kovinarska in prometna šola Koper.
- *Instalater strojnih instalacij*: Srednja šola Domžale.
- *Kuhar*: Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor.
- *Natakar*: Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor.
- *Cvetličar*: Vrtnarska šola Celje.
- *Klepar–krovec*: Srednja šola Domžale, Šolski center Ptuj – Poklicna in tehniška strojna šola.

V šolskem letu 1999/2000 so bili pripravljene programi srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji: *Pek*, *Slaščičar–konditor*, *Vrtnar*, *Slikopleskar*, *Šivilja–krojač*. Učnih mest je bilo ponujenih premalo in še za te se niso učenci zanimali, zato se niso začeli izvajati programi: *Mlekar*, *Kamnosek*, *Črkoslikar*, *Bolničar–negovalec*. V tem letu se je začel izpeljevati program *Tapetnik*, ki je bil pripravljen že prejšnje šolsko leto.

V šolskem letu 1999/2000 so začele šole izpeljevati izobraževalne programe takole:

- *Pek*: Živilska šola Maribor – Poklicna in tehniška šola
- *Slaščičar–konditor*: Živilska šola Maribor – Poklicna in tehniška šola, Kmetijska in gospodinjstva šola Šentjur.
- *Šivilja–krojač*: Srednja šola Muta.
- *Vrtnar*: Vrtnarska šola Celje.
- *Slikopleskar*: Srednja gradbena šola Maribor.
- *Tapetnik*: Srednja lesarska šola Škofja Loka.

Za šolsko leto 2000/2001 so bili pripravljene programi: *Prodajalec* (sprejete so tudi prilagoditve programa za narodno mešano območje v Slovenski Istri s slovenskim učnim jezikom (SI), za šole z italijanskim učnim jezikom (IS) ter za dvojezično izvajanje na narodno mešanem območju – slovensko – madžarsko), *Strojni mehanik*, *Elektrikar–energetik*, *Kuhar*, *Natakar* – oba prilagojena za narodno mešano območje v Slovenski Istri s slovenskim učnim jezikom (SI).

Pripravljena in v strokovnem svetu potrjena sta tudi programa *Vzdrževalec tekstilij* in *Pečar–keramičar*, vendar še nista bila razpisana za šolsko leto 2000/2001.

Preglednica 2 prikazuje število vseh prenovljenih programov za pridobitev poklicne in strokovne izobrazbe. Podatki kažejo, da je pri prenovi programov imela prednost dualna organizacija, in sicer iz strateških razlogov. Z njim se namreč uresničuje delitev pristojnosti za poklicno izobraževanje med ministrstvom za šolstvo in drugimi ministrstvi (zlasti za delo in gospodarstvo) ter zbornicami. Drug razlog je v tem, da je bilo treba obrti prilagojene programe, ki so se postopno razvijali po letu 1990, nadomestiti z novimi programi v dualni organizaciji.

Preglednica 2: Prenovljeni in novi izobraževalni programi v obdobju 1996 – 2000

IZOBRAŽEVALNI PROGRAMI	Do šolskega leta 1999/2000	Šolsko leto 2000/01	Skupaj
nižje poklicno izobraževanje	15	1	16
<i>srednje poklicno izobraževanje (ds)</i>	29	9 + 2*	38 + 2*
srednje poklicno izobraževanje (š)	4	2 + 4*	6 + 4*
srednje strokovno izobraževanje	16	13 + 2*	29 + 2*
poklicno–tehniško izobraževanje	1	–	1
poklicni tečaj	6	–	6
višje strokovno izobraževanje	11	3	14
SKUPAJ	82	28 + 8*	110 + 8*

* Potrjeni programi, vendar niso bili vključeni v razpis 2000/01.

Do šolskega leta 1999/2000 so šole od 29 programov srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji izpeljevale 19 programov. To pomeni, da ponudba učnih mest in zanimanje učencev za nekatere poklice ne sledita razvoju programov. Ugotovitev ponazarjajo podatki o razpisu učnih mest delodajalcev pri obeh zbornicah (obrna, gospodarska) in njihova zasedenost na podlagi sklenjenih učnih pogodb.

3.1.2 Razpis in zasedenost učnih mest za posamezne poklice od šolskega leta 1997/98 do 2000/01

Preglednica 3: Razpis in zasedenost učnih mest – šolsko leto 1997/98

POKLICI	Razpis			Zasedba					
	OZS	GZS	SKUPAJ	OZS		GZS		SKUPAJ	
	št.	št.	št.	št.	%	št.	%	št.	%
avtomehanik	606	74	680	201	33,16	78	100	279	41
avtoklepar	251	47	298	44	17,52	13	27,65	57	19,12
mizar	685	154	839	173	28,46	44	28,57	217	25,86
mesar	58	5	63	13	22,41	5	100	18	28,57
zidar	58	240	298	10	17,24	14	5,83	24	8,05
tesar	48	183	231	5	10,41	3	1,63	8	3,46
SKUPAJ	1706	703	2409	446	26,14	157	22,33	603	25,03

Preglednica 4: Razpis in zasedenost učnih mest – šolsko leto 1998/99

POKLICI	Razpis			Zasedba					
	OZS	GZS	SKUPAJ	OZS		GZS		SKUPAJ	
	št.	št.	št.	št.	%	št.	%	št.	%
avtomehanik	225	50	275	162	72,0	63	126	225	81,9
avtoklepar	112	26	138	26	23,21	13	50	39	28,26
mizar	329	76	405	158	48,02	63	82,89	221	54,56
mesar	39	–	39	5	12,82	5	–	10	25,64
zidar	63	150	213	12	19,04	58	38,70	70	32,86
tesar	53	137	190	2	3,78	15	10,94	17	8,94
kuhar	81	39	120	22	27,16	12	30,76	34	28,33
natakar	125	34	159	10	8,0	4	11,76	14	8,80
cvetličar	49	8	57	29	59,18	1	12,5	30	52,64
frizer	270	–	270	155	57,40	1	–	156	57,78
klepar–krovec	91	8	99	8	8,79	–	–	8	8,08
instalater strojnih instalacij	105	65	170	16	15,23	2	3,07	18	10,58
SKUPAJ	1542	593	2135	605	39,25	237	39,96	842	39,43

Preglednica 5: Razpis in zasedenost učnih mest – šolsko leto 1999/2000

POKLICI	Razpis			Zasedba					
	OZS	GZS	SKUPAJ	OZS		GZS		SKUPAJ	
	št.	št.	št.	št.	%	št.	%	št.	%
avtomehanik	240	29	269	162	67,5	66	22,7	228	84,75
avtoklepar	90	14	104	30	33,4	9	64,28	39	37,5
mizar	294	64	356	185	70,61	58	90,62	243	68,25
mesar	36	10	46	10	27,8	8	80	18	39,13
zidar	90	104	194	27	30	46	44,23	73	37,62
tesar	64	103	167	14	21,87	12	11,65	26	15,56
kuhar	89	28	117	60	67,41	35	125	95	81,19
natakar	92	18	110	36	39,13	14	77,8	50	45,45
cvetličar	41	–	41	19	46,4	–	–	19	46,34
frizer	222	–	222	137	61,71	2	–	139	62,61
klepar–krovec	96	6	102	6	6,25	1	16,7	7	6,86
instalater strojnih instalacij	90	20	110	9	10	7	35	16	14,54
vrtnar	7	–	7	2	28,57	2	–	4	57,14
pek	28	13	41	7	25	4	30,76	11	26,82
slikopleskar	32	–	32	12	37,5	1	–	13	40,62
slaščičar–konditor	14	15	29	11	78,57	9	88	20	68,96
tapetnik	14	2	16	2	14,2	6	300	8	50
šivilja–krojač	30	–	30	–	–	30	100	30	100
SKUPAJ	1567	426	1931	729	46,52	305	71,59	1040	53,80

Preglednica 6: Razpis in zasedenost učnih mest – šolsko leto 2000/01 (stanje 30. 8. 2000)

POKLICI	Razpis			Zasedba					
	OZS	GZS	Skupaj	OZS		GZS		Skupaj	
	št.	št.	št.	št.	%	št.	%	št.	%
avtomehanik	220	17	237	140	63,60	66	388,2	206	87,0
avtoklepar	101	11	112	20	19,8	11	10,9	33	29,8
mizar	259	68	327	119	45,9	52	76,5	171	52,3
mesar	50	5	55	1	2	3	60	4	7,3
zidar	101	173	274	19	18,8	43	24,8	62	22,6
tesar	74	153	227	17	23,0	7	4,6	24	10,6
kamnosek	7	4	11	–	–	–	–	–	–
slikopleskar	45	2	47	15	33,4	5	250,0	20	42,5
črkoslikar	2	–	2	–	–	–	–	–	–
kuhar	119	15	134	66	55,4	38	253,3	104	77,6
natakar	139	11	150	21	15,1	19	172,7	40	26,7
cvetličar	33	–	33	14	42,4	1		15	45,4
frizer	174	–	174	121	69,5	2		123	70,7
klepar–krovec	84	4	88	9	10,7	2	50	11	12,5
strojni mehanik	12	12	24	–	–	3	25	3	12,5
zlatar	6	–	6	–	–	1		1	16,7
urar	4	–	4	–	–	–	–	–	–
elektrikar–energetik	58	10	68	9	15,5	4	40	13	19,1
instalater strojnih instalacij	91	18	109	19	20,9	4	22,2	23	21,1
stavbni steklar	10	–	10	1	10,0	–	–	1	10
vrtnar	12	–	12	2	16,7	2	–	4	33,3
slašičar–konditor	11	30	41	3	27,3	4	13,3	7	17,1
pek	21	37	58	9	42,8	9	24,3	18	31
šivilja–krojač	7	43	50	–	–	8	18,6	8	16
tapetnik	13	8	21	4	30,8	–	–	4	19
prodajalec	–	516	516	–	–	161	31,2	161	31,2
SKUPAJ	1656	1137	2793	611	36,9	445	39,1	1056	37,8

V preglednici 7 prikazujemo odstotek zasedenosti učnih mest, ki sta jih razpisali obe zbornici za posamezen poklic od šolskega leta 1997/98 do 2000/01, kakor so se vpeljevali izobraževalni programi. Podatki nazorno kažejo, kako sta ponudba in povpraševanje odvisna od tržnih zakonitosti in nenehnih sprememb razmerja med potrebami delodajalcev in zanimanjem učencev za nekatere poklice. Hkrati pa potrjujejo, da se dualna organizacija vrašča v sistem poklicnega izobraževanja kot enakovredna in specifična izobraževalna pot za nekatere poklice.

Preglednica 7: Odstotek sklenjenih učnih pogodb na podlagi razpisa učnih mest od šolskega leta 1997/98 do 2000/01

POKLICI	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01
avtomehanik	41	81,90	84,75	87
avtoklepar	19,12	28,26	37,50	29,8
mizar	25,86	54,56	68,25	52,3
mesar	28,57	25,64	39,13	7,3
zidar	8,05	32,86	37,62	22,6
tesar	3,46	8,94	15,56	10,6
kuhar	–	28,33	81,19	77,6
natakar	–	8,80	45,45	26,7
cvetličar	–	52,64	46,34	45,4
frizer	–	57,78	62,61	70,7
klepar–krovec	–	8,08	6,86	12,5
instalater strojnih instalacij	–	10,58	14,54	21,1
vrtnar	–	–	57,14	33,3
slašičičar–konditor	–	–	68,96	17,1
pek	–	–	26,82	31,0
šivilja–krojač	–	–	100	16,1
tapetnik	–	–	50	19,0
slikopleskar	–	–	40,62	42,5
kamnosek	–	–	–	–
elektrikar–energetik	–	–	–	19,1
prodajalec	–	–	–	31,2
črkoslikar	–	–	–	–
zlatar	–	–	–	16,7
urar	–	–	–	–
strojni mehanik	–	–	–	12,5
stavbni steklar	–	–	–	–

V preglednici 8 prikazujemo skupno število razpisanih in zasedenih učnih mest pri obeh zbornicah (obrtna, gospodarska) za šolska leta 1997/98 do 2000/01.

Preglednica 8: Skupno število razpisanih učnih mest in zasedenost na podlagi sklenjenih učnih pogodb od šolskega leta 1997/98 do 2000/01

Šolsko leto	Razpis			Zasedba					
	OZS	GZS	Skupaj	OZS		GZS		Skupaj	
	št.	št.	št.	št.	%	št.	%	št.	%
1997/98	1706	703	2409	446	26,14	157	22,33	603	25,03
1998/99	1542	593	2135	605	39,96	237	39,96	842	39,43
1999/2000	1567	426	1931	729	46,52	305	71,59	1040	53,80
2000/01	1656	986	2642	611	36,89	445	45,13	1056	39,96

Primerjava razpisa in zasedenosti učnih mest na podlagi sklenjenih učnih pogodb za posamezna šolska leta kaže, da se odstotek zasedenosti iz leta v leto spreminja – od 25,03 % v prvem letu izpeljevanja dualne organizacije do 53, 80 % v tretjem letu in vnovičnega padca na okoli 40 % v šolskem letu 2000/01. Poklice bi glede na razmerje med ponudbo in zasedbo učnih mest lahko razvrstili v tri skupine:

- uravnotežena ponudba in povpraševanje (razmeroma velika ponudba in tudi povpraševanje) za poklice avtomehanic, mizar, kuhar, cvetličar, frizer);
- velika ponudba in majhen odstotek zasedenosti učnih mest za poklice zidar, tesar, natakar, klepar–krovec, mesar, električar–energetik, instalater strojnih instalacij;
- majhna ponudba in majhen odstotek zasedenosti ali popolna nezasedenost učnih mest za poklice kamnosek, črkoslikar, tapetnik, stavbni steklar, urar, zlatar, vrtnar.

Navedeni podatki kažejo, da mehanizem ponudbe in povpraševanja ne zagotavlja skladnega razvoja vseh poklicnih področij, to pa lahko pospešuje motnje v kadrovski reprodukciji. Videti je, da nimamo razvite systemske strategije in tudi ne jasnih odgovorov na vprašanje, s katerimi ukrepi spodbujati enakomernejši razvoj tega področja.

Zato lahko razumemo nenehne zahteve delodajalcev, da se z različnimi spodbudami države (neposredno financiranje nagrad vajencev, pedagoško–andragoško izobraževanje, davčne stimulacije in podobno) zagotavljajo možnosti za izobraževanje v podjetjih.

3.1.3 Vpis v programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji

Podatke o vpisu prikazuje preglednica 9 za prvo generacijo vajencev za vsa tri šolska leta.

Preglednica 9: Vpis v programe za prvo generacijo vajencev od šolskega leta 1997/98 do 1999/2000

PROGRAM	Šolsko leto 1997/98		Šolsko leto 1998/99		Šolsko leto 1999/2000	
	št. oddelkov	št. vajencev	št. oddelkov	št. vajencev	št. oddelkov	št. vajencev
Avtomehanik	13	330	11,5	274	11,5	266
Avtoklepar	4	66	4,5	58	3,5	55
Mizar	9	245	8	231	8	212
Tesar	1	9	1	8	1	8
Zidar	1	24	1	25	1	23
Mesar	1	20	1	20	1	17
SKUPAJ	29	694	27	616	26	581

Opomba: decimalno število pri oddelku pomeni povprečno porazdelitev vajencev v kombiniranih oddelkih.

Podatki o gibanju vpisa za prvo generacijo vajencev od 1. do 3. letnika kažejo na 16,3–odstotni osip; to je sicer nekoliko več v primerjavi s povprečnim osipom v vseh srednjih šolah, ki znaša 13 %, in nekoliko manj v primerjavi s povprečnim osipom v obrti prilagojenih programih, ki je znašal okoli 26 %. Primerjalni podatki so izračunani kot delež dijakov, ki niso končali šolanja v petih letih po vpisu in so bili ugotovljeni na podlagi petletnega spremljanja (1991–1996). (Poročilo Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje iz leta 1998). Uspešnost vajencev v izobraževanju bomo bolj celostno obravnavali v posebnem poglavju, tokrat pa bomo obdelali problematiko spoznavanja poklica in delodajalcev pred sklenitvijo učne pogodbe.

Sklepanje učne pogodbe na podlagi spoznavanja poklica in delodajalca

Ustvarjanje pozitivne podobe poklicnega šolstva in vrednot poklicnega dela je zagotovo eden največjih projektov, v katerem bi bilo treba povezati prizadevanja poklicnih svetovalcev, učiteljev, staršev in praktikov – ljudi, ki opravljajo kak poklic. Učencem zadnjih razredov osnovne šole bi morali omogočiti, da bi preverili svoje sposobnosti, in se potem lažje odločili za poklic in način poklicnega izobraževanja.

Skoraj vsi, ki smo kdaj skušali komu pomagati pri izbiri poklicne ali strokovne šole, smo se zavedali, koliko težav lahko povzroči nezadostno in nepopolno poznavanje poklicnega področja. Tak

primanjkljaj ni nič čudnega, saj se iz dneva v dan porajajo novi poklici, stari spreminjajo svojo podobo in se delijo na nove. Nihče drug ne zna tako lepo in neposredno prikazati učencu poklica kakor tisti, ki ga sam opravlja. Nihče drug ne zna tako nazorno prikazati na desetine na videz neznatnih podrobnosti, ki pa so lahko odločilne za uspeh pri poklicnem učenju in delu. Zato bi bilo treba razmisliti, kako bi bilo mogoče v zadnjih dveh razredih osnovne šole organizirati izbirni del programa in interesne dejavnosti, da bi učenec delo v poklicu, ki ga veseli opazoval, ga preskusil, spoznal njegove zahteve, jih doživel ob nekajdnevni lastni izkušnji, če je le mogoče pri različnih delodajalcih. Pomembno je, da se učenec, ki se odloča za dualno organizacijo izobraževanja, ne odloča le za poklic, temveč tudi za delodajalca, ki mu z ucnim mestom ponuja potencialno delovno mesto. Zato je sklepanje učne pogodbe brez medsebojnega spoznavanja pogodbenih partnerjev igra na srečo.

Podatki anketnega vprašalnika, ki sta ga izpeljali zbornici pri prvi generaciji vajencev v 2. letniku izobraževanja, kažejo, da je večina vajencev (79 %) sklenila učno pogodbo, ne da bi prej obiskala delodajalca; spoznala ga je šele na začetku praktičnega izobraževanja v 1. letniku, to je konec aprila ali na začetku maja. Ni torej čudno, če delodajalci pripominjajo, da morajo izpolnjevati svoje finančne obveznosti, vajenci pa jim niti ne sporočijo, kakšen učni uspeh so dosegli v šoli. Priznati je treba, da so odpovedali tudi odrasli, ker niso opozorili vajenca, da se začinja novo razmerje do dela in delodajalca.

3.2 UČNI USPEH VAJENCEV

Podatke o učnem uspehu vajencev prikazujemo za posamezna šolska leta, in sicer takole:

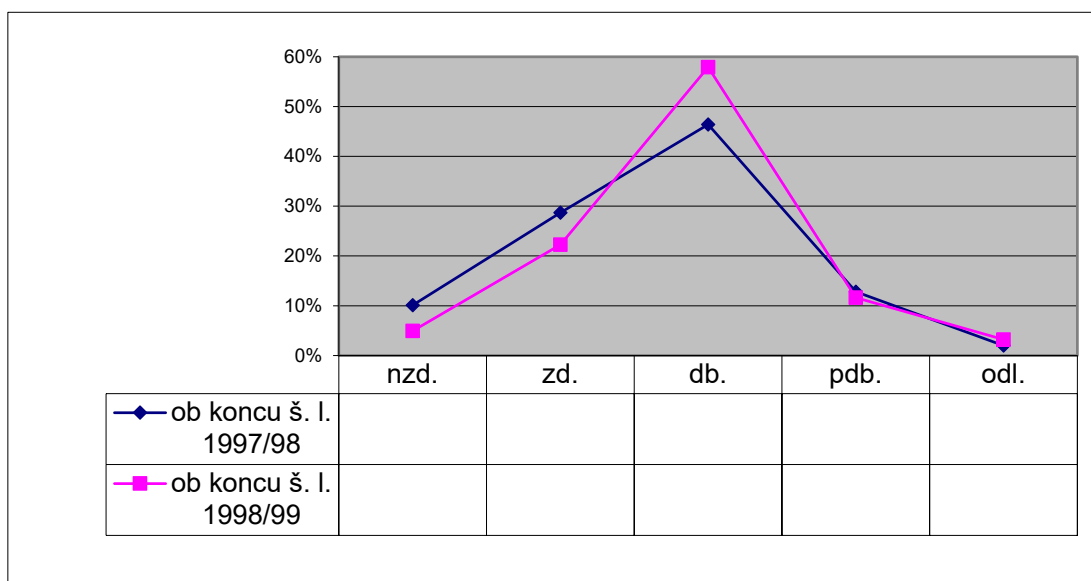
- splošni učni uspeh vajencev ob koncu 1. letnika v šolskem letu 1997/98 in ob koncu 2. letnika v šolskem letu 1998/99 (po popravnih izpitih);
- splošni učni uspeh vajencev po poklicih v 1. letniku 1997/98 in v 2. letniku 1998/99, pred popravnimi izpiti (junij) in po popravnih izpitih (avgust);
- primerjava splošnega učnega uspeha vajencev in dijakov za istovrstne poklice v 2. letniku v šolskem letu 1998/99;
- zaključene ocene po predmetnih področjih ob koncu šolskega leta 1997/98 in ob koncu šolskega leta 1998/99;
- uspeh vajencev pri vmesnem preskusu praktične usposobljenosti;
- splošni učni uspeh vajencev pri zaključnem izpitu.

3.2.1 Učni uspeh vajencev v 1. in 2. letniku

Podatke o splošnem učnem uspehu vajencev za 1. letnik navajamo na podlagi poročila o poskusnem vpeljevanju programov poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu za šolsko leto 1997/98 (Center RS za poklicno izobraževanje, 1998), podatke za 2. letnik pa smo pridobili z anketnim vprašalnikom za ravnateljke poklicnih šol.

Primerjava splošnega učnega uspeha prve generacije vajencev v 1. in 2. letniku kaže, da je uspeh v 2. letniku boljši; 10 % manj vajencev ima nezadosten in zadosten učni uspeh in prav tolikšen odstotek več vajencev dobrega in prav dobrega. Podatke prikazuje graf 1.

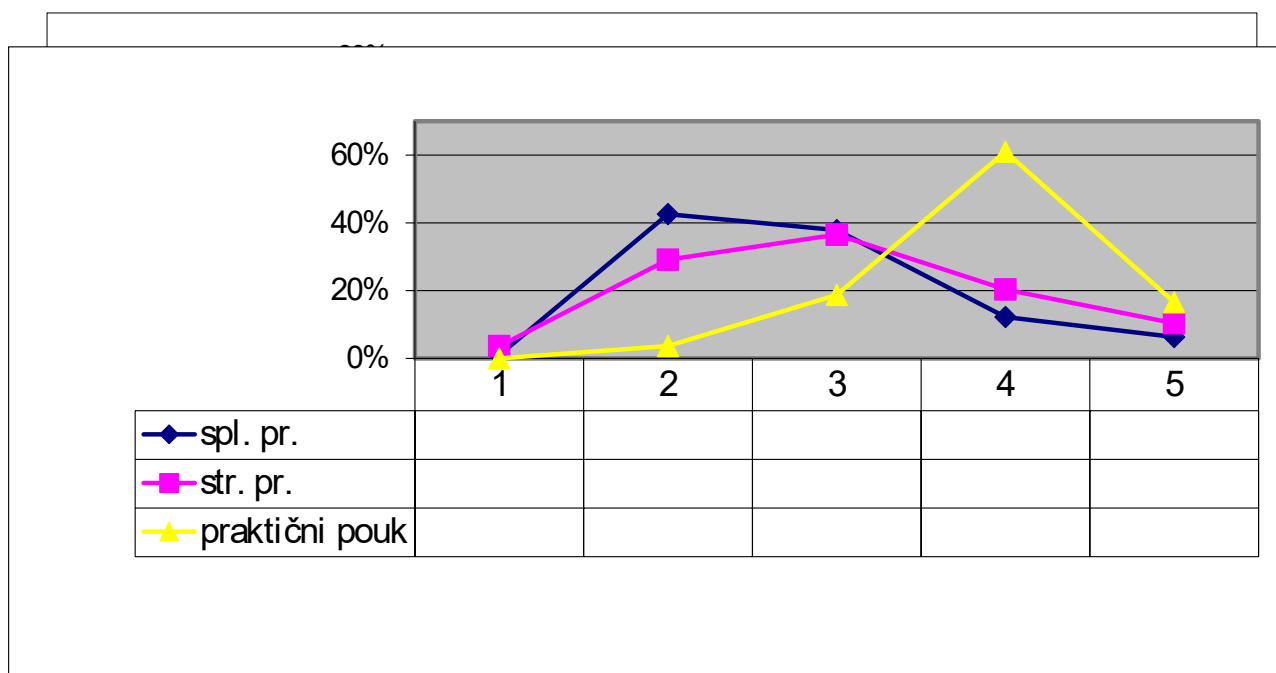
Graf 1: Primerjava splošnega učnega uspeha vajencev ob koncu 1. letnika v šolskem letu 1997/98 in 2. letnika v šolskem letu 1998/99 – po popravnih izpiti

Primerjalni podatki o splošnem učnem uspehu vajencev ob koncu 1. in 2. letnika kažejo, da je bil učni uspeh v 2. letniku boljši, saj jih je bilo polovico manj z nezadostnim učnim uspehom kakor v 1. letniku.

V zvezi z učnim uspehom vajencev smo zbrali tudi podatke o številu posameznih ocen (nezadostno, zadostno, dobro, prav dobro, odlično), ki so jih dali učitelji splošnoizobraževalnih in strokovnoteoretičnih predmetov ter praktičnega pouka ob koncu šolskega leta v 1. in 2. letniku. Ocene smo pridobili z anketnim vprašalnikom za učitelje. Skupno število posameznih ocen prikazujemo v odstotkih po predmetnih področjih znanja.

Graf 2: Zaključene ocene po področjih znanja za 1. letnik ob koncu šolskega leta 1997/98

Graf 3: Zaključene ocene po področjih znanja za 2. letnik ob koncu šolskega leta 1998/99

Podatki o zaključenih ocenah vajencev na koncu šolskega leta v 1. in 2. letniku kažejo, da je ob koncu 1. letnika največ negativnih ocen pri splošnoizobraževalnih predmetih, v 2. letniku pa pri strokovnoteoretičnih predmetih. Vendar tudi v 1. letniku število zaključenih negativnih ocen pri strokovnoteoretičnih predmetih tesno sledi splošnoizobraževalnim predmetom. Pri napredovanju iz 1. v 2. letnik so vajenci najbolj izboljšali višino ocene pri praktičnem pouku, saj je v 2. letniku več kot 60 odstotkov vajencev doseglo prav dobro oceno, v 1. letniku pa približno enak odstotek dobro.

Podatki o zaključenih ocenah vajencev na koncu 1. in 2. letnika kažejo, da imajo v 1. letniku nekoliko večjo selekcijsko vlogo splošnoizobraževalni predmeti, v 2. letniku pa strokovnoteoretični predmeti.

Preglednica 10: Splošni učni uspeh po poklicih v 1. letniku 1997/98 in v 2. letniku 1998/99 (pred popravnimi izpiti – junij in po popravnih izpiti – avgust)

Programi	junij 1998			avgust 1998			junij 1999			avgust 1999		
	%			%			%			%		
	izdel.	nzd.	neoc.	izdel.	nzd.	neoc.	izdel.	nzd.	neoc.	izdel.	nzd.	neoc.
Avtomehanik	67,9	31,4	0,7	85,9	14,1	–	80,6	19,4	–	96,8	3,16	–
Avtoklepar	87,1	12,9	–	90,3	9,7	–	96,4	3,6	–	96,4	3,6	–
Mizar	81,7	17,1	1,1	93,7	6,3	–	76,9	23,1	–	100	–	–
Mesar	80	20	–	100	–	–	66,7	33,3	–	94,4	5,5	–

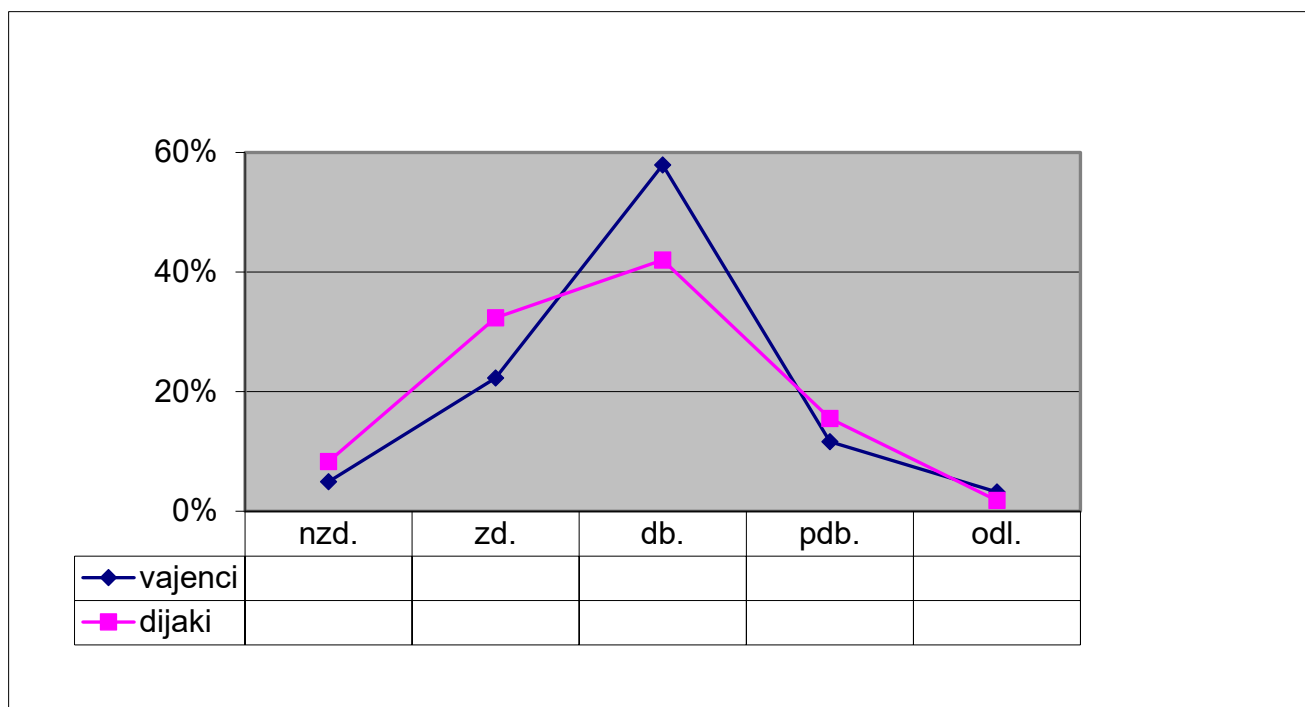

Tesar/Zidar	76,5	23,5	–	94,1	5,9	–	96,8	3,2	–	100	–	–
-------------	------	------	---	------	-----	---	------	-----	---	-----	---	---

Podatki o splošnem učnem uspehu v 1. in 2. letniku za posamezne programe kažejo, da so v 1. letniku dosegli najslabši učni uspeh vajenci avtomehaniki, med katerimi je bilo po popravni izpiti avgusta 14,1 % neuspešnih. V 2. letniku imajo najslabši učni uspeh vajenci mesarji, med katerimi jih je bilo v junijskem roku uspešnih komaj 66,7 %, po popravni izpiti pa 94,4 %. V obeh šolskih letih je bil najvišji odstotek uspešnih vajencev po popravni izpiti v programu Mizar. Primerjava splošnega učnega uspeha na koncu 1. in 2. letnika po popravni izpiti kaže, da je bil uspeh v vseh programih boljši v 2. letniku.

Nadalje nas je zanimala primerjava učnega uspeha vajencev in dijakov za istovrstne poklice, ki jo prikazuje graf 4 za 2. letnik v šolskem letu 1998/99, po popravni izpiti.

Graf 4: Primerjava učnega uspeha vajencev in dijakov za istovrstne poklice – 2. letnik, šolsko leto 1998/99 – po popravni izpiti

Podatki kažejo, da so vajenci po učnem uspehu boljši kakor dijaki v vzporednih programih v šolski organizaciji. Te razlike v učnem uspehu gredo na račun manjšega števila vajencev z nezadostnim in zadostnim uspehom in večjega števila vajencev z odličnim uspehom. Sklepamo, da je vzrok za to prav gotovo večja praktična usmerjenost programa, ki omogoča, da vajenec doživlja in potrjuje svojo vrednost v neposrednem delovnem okolju, to pa večja motivacijo za poklicno učenje

3.2.2 Uspešnost vajencev na vmesnem preskusu praktične usposobljenosti

Podrobnejše ugotovitve o vmesnih preskusih vajencev so obravnavane v posebnem poročilu, tokrat povzemamo le bistvene ugotovitve spremljanja.

Po podatkih obeh zbornic, obrtne in gospodarske, se je k vmesnemu preskusu v 2. letniku v šolskem letu 1998/99 priglasilo 589 vajencev, in sicer 73,85 % vajencev pri Obrtni zbornici Slovenije in 26,14 % vajencev pri Gospodarski zbornici Slovenije. Vmesni preskus so zbornice organizirale v šolskih delavnicah, razen za poklic mesar, preskus zanj je bil izveden v podjetju Mesna industrija Gornja Radgona. Večina članov strokovnih komisij meni, da ima opravljanje vmesnega preskusa v šolski delavnici več prednosti kakor pomanjkljivosti. Prednosti so razmere, ki omogočajo nemoteno delo, enake pogoje ter časovna in finančna racionalnost. Strokovne komisije pa navajajo tudi nekatere pomanjkljivosti, kakor so: zastarelo in dotrajano orodje, premalo orodja, stara in odpisana vozila, delo z modeli namesto s konkretnimi izdelki, neustrezna delavnica in podobno. Člani strokovnih komisij menijo, da bi bilo ustrežnejše, če bi preskuse za nekatere poklice opravljali vajenci pri delodajalcih, zlasti za tiste, za katere šola nima ustrezne opreme in tehnologije.

Večina članov strokovnih komisij meni, da vsebina, zahtevnost in obseg vmesnega preskusa ustrezajo ciljem izpitnega kataloga (89,6 %). Po oceni komisij je 83,3 % vajencev z izdelkom/ storitvijo in delovnim preskusom pokazalo praktično usposobljenost v skladu z izpitnim katalogom. Za vajence, ki so pokazali praktično usposobljenost deloma (16,7 %), pa strokovne komisije omenjajo kot mogoči razlog tudi nekatere delovne razmere v šolskih delavnicah, ki smo jih že omenili.

Zanimiva so tudi mnenja vajencev o vmesnem preskusu, ki smo jih pridobili z analizo anketnega vprašalnika – med vmesnimi preskusi sta ga izvedli zbornici. Vajenci želijo informacijo o vmesnem preskusu že na začetku šolanja in potem pravočasno pred začetkom preskusa. Nekateri bi raje opravljali vmesni preskus pri svojem delodajalcu. Predlog je utemeljen s pripombo, da se pri delodajalcu počutijo sproščeno, domače, poznajo vse okoliščine učnega mesta, poleg tega imajo potrebne stroje in ustrezno orodje. V šolski delavnici pa tega včasih ni bilo. Večina vajencev meni, da bi moralo biti takih preskusov več, manj pa, da niso potrebni.

Pri vmesnem preskusu so bile precej kritične ocene dnevnikov praktičnega izobraževanja. Po pregledu 431 zapisnikov o opravljanju vmesnega preskusa smo za tretjino vajencev ugotovili pripombe zaradi pomanjkljivo izpolnjenih dnevnikov, zlasti tele: opis del in nalog je preskromen; delodajalec dnevnika ni pregledal in podpisal; pomanjkljiva evidenca opravljenih nalog; manjkajo risbe; slabo izražanje in pisava. Domnevamo, da je za pomanjkljivosti veliko razlogov, med drugimi tudi razlike med šolami v tem, koliko pozornosti namenjajo pripravi vajencev na izpolnjevanje dnevnika – to kar naj bi bila naloga prvega letnika. Po drugi strani pa tudi delodajalci počasi sprejemajo pedagoške obveznosti in neredno pregledujejo dnevnik. Poudariti kaže, da dnevnik ni le pomemben inštrument spremljave vajenčevega napredovanja pri praktičnem izobraževanju, temveč ima tudi pomembno informativno in motivacijsko vrednost. Kolikšna je vrednost dnevnika glede tega, je v marsičem odvisno prav od rednega pregledovanja ter vsebine in načina zapisovanja delodajalčevih pripomb.

Predloge za izboljšanje vmesnega preskusa in za izboljšanje praktičnega dela zaključnega izpita bomo združili in podali v zaključnem delu poročila.

3.2.3 Učni uspeh vajencev pri zaključnem izpitu

Priprave na zaključni izpit so potekale na vseh ravneh in pri vseh socialnih partnerjih. Tako je minister za šolstvo na predlog zbornic in reprezentativnih sindikatov imenoval za dve leti državno izpitno komisijo. Med številnimi nalogami in pristojnostmi je državna izpitna komisija pripravila izpitni red za opravljanje praktičnega dela zaključnega izpita ter ga predlagala ministru v sprejem. Pristojni izpitni odbori so od 25. do 30. maja 2000 potrdili seznam in obliko izpitnih nalog ter izoblikovali okvirno priporočilo za ocenjevanje izpitnega dela. Oceno, ki so jo enotno opredelili vsi izpitni odbori, sestavljajo trije deli, in sicer: 60 % za izdelek/storitev, 30 % za zagovor, 10 % za dokumentacijo.

Prav tako enotno je določilo izpitnih odborov glede uporabe zaščitne opreme, brez katere vajenec ne sme opravljati praktičnega dela zaključnega izpita, in glede morebitne zamude, zaradi katere se mu ne podaljša čas praktičnega dela zaključnega izpita.

Praktični del zaključnega izpita sta zbornici organizirali v šolskih delavnicah, le izpit za poklice avtomehanik in avtoklepar so vajenci Srednje šole Domžale opravljali pri delodajalcih, za poklic mesar pa v podjetju Mesna industrija Gornja Radgona. Podatke o učnem uspehu vajencev nam je na podlagi anketnega vprašalnika poslalo vseh 14 srednjih šol, ki izpeljujejo poskusne programe poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji. Najprej si oglejmo splošni učni uspeh vajencev pri zaključnem izpitu v junijskem roku, ki ga prikazuje preglednica 11.

Preglednica 11: Splošni učni uspeh vajencev pri zaključnem izpitu – junijski rok 1999/2000

Prijavili št.	Pristopili št.	Opravili		Učni uspeh				Niso opr.		Popr. izp.	
		št.	%	odl.	prav d.	dober	zad.	št.	%	1 izp.	2. izp.
489	482	422	87,5	33	129	200	58	60	12,5	50	10

Podatki o splošnem učnem uspehu vajencev pri zaključnih izpiti v junijskem roku kažejo, da je bilo uspešnih 87,5 % vajencev, 12,5 % pa jih je imelo popravni izpit. Največ vajencev je imelo popravni izpit iz enega predmeta (76,7 %), in sicer strokovnoteoretičnega predmeta tehnologija (55 %), sledi slovenščina (33,4 %) in praktični pouk (11,6 %), to kaže preglednica 12.

Preglednica 12: Popravni izpiti vajencev po junijskem roku zaključnega izpita 1999/2000

Število popravnih izpitov						Predmeti popravnega izpita					
1		2		3		slovenščina		strokovnoteoretični predmet		praktični pouk	
št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
46	76,7	13	21,7	1	1,6	20	33,4	33	55,0	7	11,6

Vzroke za tolikšno število popravnih izpitov pri predmetu tehnologija bo treba preučiti, domnevamo pa, da je eden od teh ločenost pouka tehnologije in praktičnega pouka ter praktičnega izobraževanja v delovnem procesu, to vajencu otežuje razumevanje in uporabo teorije v praksi.

Preglednica 13 prikazuje učni uspeh vajencev pri praktičnem delu zaključnega izpita v junijskem roku.

Preglednica 13: Učni uspeh vajencev pri praktičnem delu zaključnega izpita – junijski rok 1999/2000

POKLICI	OCENE										SKUPAJ število
	1		2		3		4		5		
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	
avtomehanik	1	0,5	15	7,1	58	27,3	73	34,4	65	30,7	212
avtoklepar	–	–	–	–	12	26	22	47,9	12	26	46
mizar	2	1,1	27	14,5	66	35,5	68	36,6	23	12,4	186
zidar	–	–	4	20	4	20	9	45	3	15	20
tesar	–	–	2	25	6	75	–	–	–	–	8
mesar	–	–	–	–	3	17,6	11	64,7	3	17,6	17
SKUPAJ	3	0,6	48	9,8	149	30,5	183	37,4	106	21,7	489

Dosežene ocene vajencev za izdelek/storitev v spomladanskem roku zaključnega izpita kažejo, da je praktični del zaključnega izpita opravilo 99,4 % vajencev in da, jih je skoraj 60 % doseglo prav dober in odličen učni uspeh. Med odličnjaki je največ vajencev avtomehanikov in avtokleparjev. V zvezi s tem naj omenimo, da pri odličnjakih zbujajo pozornost vajenci iz Srednje kovinarske, strojne in metalurške šola Maribor, kjer je oceno odlično doseglo 70 % vajencev. Nehote se vprašamo, ali je njihovo znanje res toliko boljše od znanja vajencev drugih šol, ali pa je ta izid posledica razlik v kriterijih ocenjevanja.

Po popravnih izpiti v jesenskem roku (avgust/september) se je odstotek vajencev, ki so uspešno končali izobraževanje izboljšal, vendar ima še vedno 11 odstotkov popravni izpit zaključnega izpita (preglednica 14).

Preglednica 14: Popravni izpiti zaključnega izpita – avgust/september 2000

Prijav.	Pristop.	Opravili		Učni uspeh								Niso opr.	
				odličen		prav dober		dober		zadosten		št.	%
št	št.	št.	%	št	%	št.	%	št.	%	št.	%		
87	85	75	88,23	–	–	12	16	33	44	30	40	10	11,76

Odstotek vajencev, ki niso opravili popravnih izpitov zaključnega izpita ne pomeni absolutnega števila neuspešnih vajencev, temveč število neuspešnih vajencev v skupini, ki je septembra opravljala popravni izpit zaključnega izpita. Izračun odstotka neuspešnih vajencev po popravnih izpiti v obeh rokih, glede na skupno število vajencev, ki so opravljali zaključni izpit v junijskem roku (482), pa pokaže, da jih je neuspešnih 2,07 %.

V nadaljevanju bomo opisali ugotovitve o praktičnem delu zaključnega izpita za posamezne nazive poklicne izobrazbe, ki smo jih pridobili z analizo zapisnikov o opravljanju praktičnega dela zaključnega izpita in na podlagi neposrednega opazovanja.

Ugotovitve o praktičnem delu zaključnega izpita za posamezne nazive poklicne izobrazbe

Mesar. Praktični del zaključnega izpita je opravljalo 17 vajencev, in sicer 12 vajencev pri Obrtni zbornici Slovenije in 5 pri Gospodarski zbornici Slovenije. Vsi vajenci so opravljali praktični del zaključnega izpita v podjetju Mesna industrija Gornja Radgona. Imeli so enotno izpitno delo, in sicer zakol, razsek in izkostitev, oblikovanje klobas in prodaja.

Ugotovitve izpitnega odbora kažejo, da nekaj več kot polovica vajencev sicer obvlada vse faze dela, vendar z manjšimi napakami, saj imajo nekatere vrzeli v znanju (53 %). Primerno znanje so pokazali pri razseku in izkostitvi ter predelavi mesa, vrzeli v znanju imajo pri zakolu in prodaji. Pomanjkljivosti v znanju zakola so bile ugotovljene že pri vmesnem preskusu. V zvezi s tem bo treba omogočiti, da bodo vsi vajenci opravljali tudi delovne naloge v klavnici in v primernem obsegu v prodaji. Praktični del zaključnega izpita so opravili takole: dobro 3 vajenci ali 17,6 %, prav dobro 11 vajencev ali 64,7 %, in odlično 3 vajenci ali 17,6 %.

Izpeljava praktičnega dela zaključnega izpita v neposrednem delovnem procesu je opozorila na nekatere težave. Delovni proces v podjetju poteka po vnaprej določenem urniku in temu je treba podrediti izpeljavo zaključnega izpita. Pri mesarjih se je pokazalo, da je prodaja potekala v prekratkih časovnih rokih (veliko naročil na plačilni dan), da bi vajenec lahko pokazal znanje. Na tej podlagi lahko sklepamo, da gre del ugotovitev o vrzelih v znanju prodaje tudi na račun ne povsem ustreznih prodajnih pogojev.

Kršitev izpitnega reda ni bilo. Dva vajenca (11,8 %) nista predložila dnevnika praktičnega izobraževanja.

Zidar, Tesar. Praktični del zaključnega izpita je opravljalo 20 vajencev za poklicni naziv zidar in 8 vajencev za poklicni naziv tesar. Vajenci obeh poklicnih skupin so opravljali enotno izpitno delo, in sicer zidarji zidanje zidu in loka, tesarji pa leseno ostrešje – čop pri dvokapnici ali opaž stopnic.

Na podlagi zapisanih ugotovitev in pripomb izpitnih odborov in neposredne spremljave ugotavljamo: vajenci so opravljali praktični del zaključnega izpita v šolskih delavnicah, zato so v danih razmerah lahko le delno pokazali praktično znanje in spretnosti. Za to bi bil primernejši objekt, v katerem bi imeli na voljo dovolj materiala in opreme.

Izbrana oblika enotnega izpitnega dela za zidarja bi bila po mnenju evalvatorjev lahko nekoliko zahtevnejša. Predlagajo tudi razširitev izbora izpitnih nalog. Prevladuje mnenje, da so izdelkih v skladu z izpitnim katalogom. Posamezne pripombe se nanašajo na pravilnost izpeljave delovnega postopka; pokazalo se je pomanjkljivo poznavanje profila in delno obvladovanje zidanja loka. Tudi izpitni katalog v vseh sestavinah ocenjujejo evalvatorji kot ustrezen. Opozorimo naj na ugotovitve nadzornikov, ki so bedeli nad potekom zaključnega izpita. Njihove pripombe zadevajo uporabo predpisanih zaščitnih sredstev. Večina vajencev zidarjev ni imela ustrezne obutve.

Tudi pri vajencih tesarjih niso bila povsod upoštevana pravila varnega dela na mizni krožni žagi in tudi ne časovno trajanje sušenja lesa.

Vajenci zidarji so dosegli te ocene: zadostno 4 (20 %), dobro 4 (20 %), prav dobro 9 (45 %), odlično 3 (15%).

Vajenci tesarji so bili ocenjeni takole: zadostno 2 (25 %), dobro 6 (75 %).

Avtoklepar. Praktični del zaključnega izpita je opravljalo 46 vajencev, in sicer 8 iz vrst delodajalcev pri Gospodarski zbornici Slovenije in 38 iz vrst delodajalcev pri Obrtni zbornici Slovenije. Vajenci Srednje šole Domžale so opravljali praktični del zaključnega izpita pri delodajalcih. Prednost izpeljave praktičnega dela zaključnega izpita pri delodajalcih je v tem, da vajenec naredi izdelek, iz katerega so razvidna značilna poklicna dela avtokleparja. Izpitni odbor je poleg enotnega izpitnega dela opredelil tudi delovne preskuse, za katere odloči izpitni odbor ali komisija, ali so potrebni. Po pregledu zapisnikov o praktičnem delu zaključnega izpita ni mogoče ugotoviti večjih pomanjkljivosti v praktičnem znanju vajencev. Na dveh lokacijah niso vpisali nobenih ugotovitev in pripomb k izdelku, dokumentaciji in drugim sestavinam zaključnega izpita.

Med pomanjkljivostmi so evalvatorji opazili, da je namenjeno premalo pozornosti pripravi na delo in pospravljanju delovnega mesta, odnosu do orodja in načrtovanju dela (zaporedje). Ustreznost praktičnega izdelka po različnih kriterijih (načrt za izdelavo izdelka/storitve, pravilnost zaporedja postopkov, pravilnost izpeljave postopkov itn.) je ocenjena večinoma z oceno ustrezno. Oceno delno ustrezno smo zasledili pri presojanju pravilnosti zaporedja postopkov, upoštevanju ekonomičnosti in trajanju izdelave glede na predvideni čas. Večina evalvatorjev je ocenila, da so izdelki ustrezni in solidni ter v skladu z izpitnim katalogom in pričakovanji. Nekateri menijo, da bi bili lahko izdelki zahtevnejši in raznovrstnejši ter, da bi dodali še krajše izpitno delo iz avtoelektrike. Nekateri tudi menijo, da bi vajenci pri delodajalcu pokazali bolj celostno poklicno znanje, vendar jim nenaravni pogoji šolske delavnice to onemogočajo.

Posamezne sestavine izpitnega kataloga so ocenjene z oceno ustrezno, le za obsežnost in opredeljenost ciljev meni večina evalvatorjev, da sta delno ustrezni. Omeniti kaže neprijazno obliko izpitnega kataloga, zlasti preobsežno in prezapleteno zgradbo ter zapis, ki je težko razumljiv.

Pripombe so k 20. členu izpitnega reda za opravljanje praktičnega dela zaključnega izpita v dualni organizaciji poklicnega izobraževanja, ki zahteva vnaprej pripravljene lističe z vprašanji za zagovor izdelka/storitve. Pri uresničevanju tega določila se je dogajalo, da se je več vprašanj nanašalo na tehnologijo, kakor na izdelek/storitev. Zagovor je bolje opredeljen v izpitnem redu za opravljanje zaključnega izpita v šolski organizaciji: 22. člen namreč določa, da morajo vprašanja biti vezana samo na izdelavo izdelka ali opravljeno storitev.

Pripombe evalvatorjev v zvezi z dokumentacijo zadevajo edinole dnevnik praktičnega izobraževanja; slaba četrtnina vajencev je imela pomanjkljivo izpolnjene, zlasti manjka vpis opravljenega vmesnega preskusa, delodajalec jih ni redno pregledoval, niso vpisane ocene, manjka dnevnik za 1. letnik.

Pripombe evalvatorjev se nanašajo tudi na organizacijo zaključnega izpita, zlasti pozno sprejetje izpitnega reda in pozno informiranje vajencev o vsebini in seznamu izpitnih nalog (komaj teden pred izpitom).

Pri praktičnem delu zaključnega izpita so bili vajenci ocenjeni takole: dobro 12 vajencev (26 %), prav dobro 22 vajencev (47,9 %), odlično 12 vajencev (26 %).

Mizar. Praktični del zaključnega izpita je opravljalo 186 vajencev, in sicer 39 iz vrst delodajalcev Gospodarske zbornice Slovenije in 147 vajencev iz vrst delodajalcev Obrtne zbornice Slovenije. Izpitni odbor je za izpitno nalogo določil individualno izpitno delo, ki je omogočalo raznoliko izbiro izdelkov. Na podlagi pregleda zapisnikov o praktičnem delu zaključnega izpita smo ugotovili, da je približno 55 % vajencev izdelalo omaro, 30 % mizo in 15 % kak drug izdelek (postelja, okno, vrata ipd). Po mnenju nadzornikov je bil izbor izdelkov večinoma ustrezen, razen pri izdelkih velikih zunanjih merah, ki jih vajenci brez ustrezne pomoči (nadzornega učitelja) niso mogli kakovostno in pravočasno izdelati. Neprimerni so tudi izdelki iz iverala. Takšne izdelke so vajenci le robno oblepili s folijami. Nekateri so izbrali prezahteven izdelek in ga niso mogli končati v predvidenem času. Hkrati pa izbor in kakovost izdelkov kažeta na razlike v praktični poklicni usposobljenosti vajencev. To pove, da proizvodno usmerjena podjetja in posebnosti tehnoloških postopkov povzročajo nekaj odmikov od izpitnega kataloga, delodajalci s proizvodno usmerjenostjo v splošno mizarstvo pa izpeljejo vsa dela, ki jih določa izpitni katalog.

Samostojna izbira izdelka po izpitnem katalogu je za vajenca prezahtevna naloga. Pri tem bi mu moral pomagati delodajalec ali učitelj praktičnega pouka. Pri izbiri naj se upošteva poleg izpitnega kataloga in zunanjih mer, tudi tehnološko področje poklicnega izobraževanja (na primer stavbno pohištvo, notranja oprema idr.).

Glede dokumentacije smo ugotovili manjše pomanjkljivosti. Dokumentacija za izdelek, ki so jo vajenci pripravili v šoli pri pouku gospodarjenja, je bila vsebinsko in grafično primerna. Vajenci, ki tega niso pripravili v šoli, pa so imeli pomanjkljivo dokumentacijo, nekateri samo nekotirane skice

izdelka. V prihodnje naj bi veljalo, da mora dokumentacijo pred izpitom pregledati delodajalec. Nadzornik mora dobiti dokumentacijo pred začetkom izpita, da se lahko pripravi na nadzor in vajencu zagotovi ustrezne pogoje za opravljanje izpita.

Sestavni del dokumentacije je tudi dnevnik praktičnega izobraževanja in taki dnevniki so bili večinoma urejeni. Pri manj vajencih (približno 19 %) so ugotovili nekatere pomanjkljivosti: delodajalec jih ni bili pregledal in podpisal, manjkajo evidence opravljenih ur, risbe so pomanjkljive, manjka dnevnik za posamezen letnik). Tako kakor pri vmesnem preskusu tudi pri zaključnem izpitu vajenci nekaterih šol zbujejo pozornost ali zaradi urejenosti dnevnika ali zaradi števila pomanjkljivosti.

Pri izdelkih približno 17% vajencev so izpitne komisije ugotovile manjše pomanjkljivosti: elementi in sestavi niso v skladu s pisnimi navodili in z navodili šole, površna obdelava, nepravilen vrstni red delovnih operacij, slab estetski videz, izdelek ni bil narejen v predvidenem času ali pa je pri izdelavi pomagal nadzornik itn.). V prihodnje bo treba zaostri zahtevo, da bodo vajenci upoštevali pisna in ustna navodila in pravila o obdelanosti sestavnih delov izdelkov pred izpitom.

Tudi glede časa izdelave izdelka nadzorniki pripominjajo, da ga je treba določiti na podlagi dokumentacije ter glede na zahtevnost izdelka in obdelanost sestavnih delov. Le tako bo mogoče zagotoviti enake pogoje vsem kandidatom in večjo objektivizacijo ocenjevanja.

Spremljava je pokazala, da je večina vajencev dobro usposobljena za delo z večnamenskimi mizarskimi stroji, manj pa jih obvladuje delo na specialnih strojih (mozničnik, kontaktni brusilni stroj dvoreznik) in rezilno orodje za ročne stroje (svedri, rezkarji in podobno).

Na podlagi ugotovitev spremljave lahko sklenemo, da bo treba v prihodnje nameniti več pozornosti pripravam na zaključni izpit, predvsem načrtovanju časa in vajencem omogočiti strokovno svetovanje in pomoč.

Po mnenju evalvatorjev je izpitni katalog v vseh sestavinah ustrezen. Ocena delno ustrezen je bila nakazana za sodobnost in aktualnost. Evalvatorji predlagajo, naj bi nabor izdelkov razširili, določili nekatere konstrukcijske sklope, ki jih mora imeti izdelek, pri kriterijih za ocenjevanje pa bolj poudarili uporabno vrednost izdelka.

Vajenci so bili za praktične izdelke ocenjeni takole: nezadostno 2 (1,1 %), zadostno 27 (14,5 %), dobro 66 (35,5 %), prav dobro 68 (36,6 %), odlično 23 (12,4 %).

Avtomehanik. Praktični del zaključnega izpita je opravljalo 212 vajencev, in sicer 151 iz vrst delodajalcev pri Obrtni zbornici Slovenije in 61 pri Gospodarski zbornici Slovenije. Vajenci so opravljali praktični del zaključnega izpita v šolskih delavnicah, razen vajencev Srednje šole Domžale, ki so ga opravljali pri delodajalcih. Izpitni odbor je za izpitno nalogo določil enotno izpitno delo, sestavljale so ga iz štiri enote: motor; zavorni sistemi, pogonske naprave in podvozje; nastavitve; testiranje.

Ugotovitve neposredne spremljave praktičnega dela zaključnega izpita kažejo, da so oprema in vozila za popravilo v šolskih delavnicah primerna in šole so ustvarile ustrezne pogoje z veliko truda in

zavzetosti. Večina evalvatorjev je ocenila, da je bilo izbrano izpitno delo na modelih primerno za vmesni preskus, za zaključni izpit pa so primernejše praktične, individualne naloge na konkretnih vozilih, pri delodajalcu.

Omeniti kaže tele pripombe evalvatorjev:

- posamezni vajenci nimajo razvitega odnosa do urejenosti delovnega mesta in delovne obleke (superge).
- Pri vajencih (približno 5 %) so nadzorniki opazili, da pomanjkljivo uporabljajo predpisana zaščitna sredstva in le delno upoštevajo pravilnost izpeljave delovnih postopkov ter gospodarnost pri uporabi materialov in časa.
- Zagovor mora biti vezan na opravljanje izdelka/storitve, zato je nesmiselno pripravljati izpitne lističe z vprašanji, razen če niso zelo splošna in enotna kot npr. 1. opis storitve, 2. tehnologija, 3. varnost pri delu, varovanje okolja.
- Vajenci imajo večinoma urejene dnevnik praktičnega izobraževanja, manjše pripombe zadevajo natančnost in pravilno slovensko izrazje; število obrazcev ni usklajeno s številom tednov izobraževanja;
- Izpitni katalog je preobsežen, nepregleden, tako da delodajalci ne razberejo bistvenih ciljev vmesnega preskusa in zaključnega izpita; nekateri cilji niso bistveni za poklic avtomehanik.
- Pripraviti je treba priporočila in kriterije za ocenjevanje, preprosto in jasno vsebino izpitnega kataloga ter enotno dokumentacijo (tehnično poročilo) o opravljeni storitvi.
- Vajenci in šole so bili pomanjkljivo obveščeni o pogojih in rokih za opravljanje praktičnega dela zaključnega izpita.
- Pri praktičnem delu zaključnega izpita je treba zagotoviti navzočnost članov izpitnega odbora v skladu z izpitnim redom (nadzornik ne zadostuje).
- Izpraševalec ne more biti hkrati predsednik izpitnega odbora.

Vajenci so dosegli ocene: nezadostno 1 (0,50 %), zadostno 15 (7,1 %), dobro 58 (27,3 %), prav dobro 73 (34,4 %), odlično 65 (30,7 %).

Predloge za izboljšanje praktičnega dela zaključnega izpita bomo prikazali v zaključku poročila.

3.3 OCENE IN MNENJA O IZOBRAŽEVALNEM PROGRAMU

Uvodoma smo omenili, da so temeljna vprašanja spremljanja in evalviranja izobraževalnih programov ocena vsebine in zgradbe predmetnika, katalogov znanja, pogojev za uresničevanje, ter nekaterih vidikov izpeljave. Podatki in ugotovitve so pridobljeni z anketnimi vprašalniki za ravnatelje in učitelje, ki so ocene o posameznih sestavinah programa izrazili tako, da so pri navedenih izjavah pri posameznem vprašanju obkrožili ustrezno številko na petstopenjski lestvici, pri tem pomeni "5" vselej "najboljše", "najbolj ustrezno" ali tisto, s čimer se posameznik "najbolj strinja", "1" pa pomeni "najslabše", "najmanj ustrezno" ali tisto, s čimer se posameznik "sploh ne strinja".

Pri pogojih za uresničevanje katalogov znanja so nas zanimali materialni pogoji (prostor, oprema, učni pripomočki) in kako je pri posameznem predmetu z učbeniki in učnimi sredstvi. Podatke in ugotovitve o posameznem programskem vidiku prikazujemo bodisi skupaj za vse učitelje bodisi po predmetnih področjih in programih.

3.3.1 Ocena vsebine in zgradbe predmetnika

Učitelji in ravnatelji so predmetnik programa ocenili v primerjavi z dozdajšnjim (neprenovljenim) predmetnikom in glede na to, kako ustreza sprotnim in razvojnim potrebam poklica ter zastopanost različnih vrst znanja. Ocene so prikazane v preglednici 15 kot povprečje ranga na petstopenjski številčni lestvici.

Preglednica 15: Mnenje o predmetniku kot celoti

MNENJE O PREDMETNIKU	Povprečje ranga		
	Učitelji 1. let.	Učitelji 2. let.	Ravnatelji
a) Dosedanji predmetnik je bil ustrežnejši.	2,6	2,8	3
b) Predmetnik v globalu ustreza potrebam poklica.	3,6	3,5	3,6
c) Predmetnik je preveč naravnana na trenutne poklicne potrebe.	2,7	2,9	2,5
č) Premalo se upoštevajo razvojna gibanja in vizije.	2,9	3	3,1
d) Premalo je poudarjeno znanje, ki ga zahteva moderni razvoj (tuji jeziki, informatika, moderne tehnologije).	3	3	3,4
e) Izbor in obseg splošnoizobraževalnih predmetov sta ustrezna.	3,2	3,1	3,6
f) Nabor strokovnoteoretičnih predmetov je ustrezen.	3,5	3,5	3,3
g) Več znanja o podjetništvu.	3,3	3,5	3,7
h) Več znanja o ekologiji.	3,5	3,6	3,5
i) Več znanja iz varnosti pri delu in varovanju zdravja.	3,5	3,5	3,2

Povprečni rang ocen za posamezen vidik ocene predmetnika se giblje v razponu od 2,6 do 3,7 in ne vsebuje niti najvišjih niti najnižjih ocen. Med ocenami učiteljev in ravnateljev ni bistvenih razlik; dokaj enotni so v oceni, da predmetniki novih programov v globalu bolj ustrezajo potrebam poklica kakor predmetniki neprenovljenih programov. Prav tako je velika skladnost v oceni, da bi bilo dobrodošlo več znanja o podjetništvu in ekologiji ter varnosti pri delu.

Naslednja ocena predmetnika zadeva razmerje med teorijo in prakso. Vemo, da so nekateri minimalni standardi in razmerja med teoretičnimi in praktičnimi znanji v programih za doseganje srednje poklicne izobrazbe določena z izhodišči za pripravo programov (Izhodišča...1997). Med pripravo izhodišč si je zlasti Obrtna zbornica Slovenije prizadevala za večji obseg praktičnega izobraževanja pri delodajalcu in predlagala optimalno razmerje med teorijo (30 %) in praksa (70 %). Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje je sprejel kompromisno rešitev, ki pomeni približno 60 % ur celotnega programa za praktično izobraževanje. Kako ocenjujejo omenjeno razmerje v dualnih programih učitelji in ravnatelji, kaže preglednica 16.

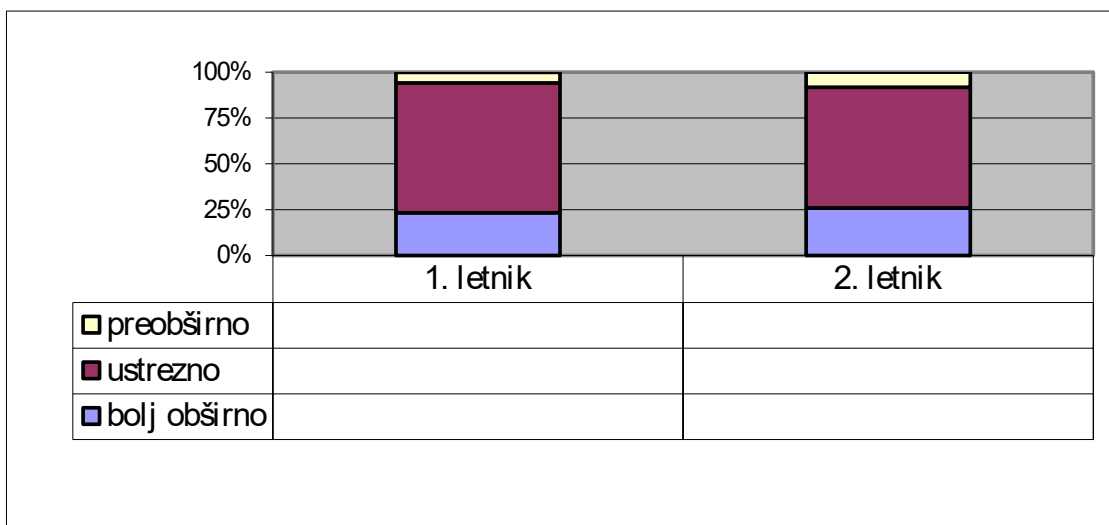
Preglednica 16: Razmerje med teorijo in prakso

RAZMERJE MED TEORIJO IN PRAKSO	Povprečje ranga		
	Učitelji 1. let.	Učitelji 2. let.	Ravnatelji
a) Razmerje med teorijo in prakso je ugodno.	3,4	3,3	4,2
b) Povečati je treba obseg splošne izobrazbe.	3,0	3	3,0
c) Povečali naj bi obseg strokovne teorije.	2,9	4,1	2,9
č) Povečati bi morali delež praktičnega pouka v šoli.	2,3	4,4	2,8
d) Povečali naj bi delež praktičnega izobraževanja pri delodajalcu.	2,3	1,6	2,8

Razmerje med teorijo in prakso v novih in prenovljenih programih najugodneje ocenjujejo ravnatelji (povprečni rang ocene je 4,2), ocene učiteljev pa so nekoliko nižje. Anketiranci se najmanj strinjajo z izjavo, da je treba povečati delež praktičnega izobraževanja pri delodajalcu, zelo pa se strinjajo s trditvijo, da je treba povečati delež praktičnega pouka v šoli in obseg strokovne teorije. Navedene ocene ne presenečajo, če upoštevamo, da so jih dali učitelji, katerim obseg teoretičnega in praktičnega pouka v programu zagotavlja delovno in socialno varnost. Hkrati pa se te ocene ujemajo z že znanimi ugotovitvami spremljanja, da ni dobro, če vajenci v višjih letnikih nimajo praktičnega pouka v šoli, saj ta lahko dopolni in po potrebi izravna njihovo praktično znanje ter jih pripravi na zaključni izpit.

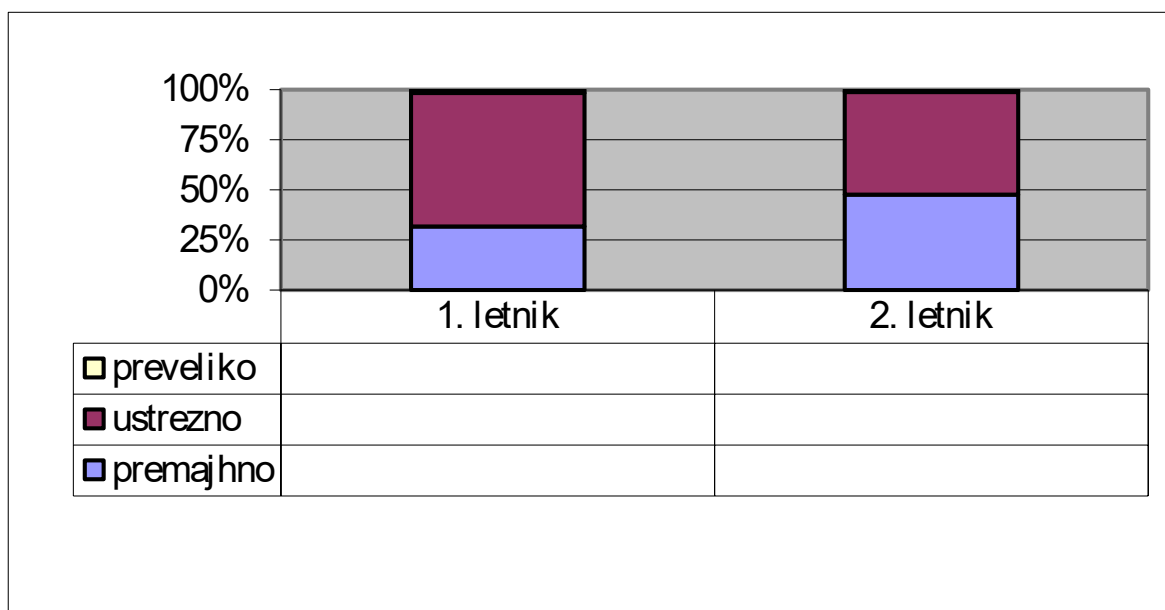
Učitelji so ocenili tudi položaj svojega predmeta v predmetniku tako, da so obkrožili ustrezen odgovor na tristopenjski lestvici. Večina učiteljev meni, da je njihov predmet v predmetniku ustrezno zastopan, med drugimi učitelji pa je več tistih, ki menijo, da bi bil lahko njihov predmet zastopan obširneje kakor kot tistih, ki menijo, da je zastopan preobširno. Ocene prikazuje graf 5.

Graf 5: Zastopanost predmeta v predmetniku glede na poklic, za katerega program izobražuje

V nadaljevanju so učitelji ocenili ustreznost števila ur za predmet glede na zahtevnost ciljev in obsežnost vsebin v programu. Približno dve tretjini učiteljev menita, da je število ur za 1. letnik ustrezno, isto oceno za 2. letnik je podalo 51 % učiteljev. Kar 48 % učiteljev meni, da je ur za njihov predmet v 2. letniku premalo – to kaže graf 6.

Graf 6: Število ur za predmet glede na zahtevnost ciljev in obsežnost vsebin

Primerjava globalne ocene zastopanosti predmeta v programu in ocene števila ur za predmet kaže, da pri globalni oceni samo četrtina učiteljev meni, da bi moral biti njihov predmet v programu obširneje zastopan, medtem ko je takih pri oceni potrebnega števila ur za 2. letnik blizu 50 %. Tega podatka si

ne moremo razlagati drugače kakor z domnevo, da gre za vsebinsko prenatrpane in prezahtevne kataloge znanja, ki jih učiteljem ne uspe uresničiti v skladu s postavljenimi cilji. Ta domneva se bo potrdila ob poznejši analizi uresničevanja temeljnih ciljev in vsebin katalogov znanja.

3.3.2 Korelacija med predmeti

Učitelji so ocenili korelacijo z drugimi predmeti, in sicer splošnoizobraževalnimi, strokovnoteoretičnimi in praktičnim poukom, kar prikazuje preglednica 17.

Preglednica 17: Korelacija z drugimi predmeti

PREDMET	POVEZAVA S PREDMETI	%
slovenščina	družboslovje	78,6
	tuji jezik	21,4
	poklicna tehnologija	35,7
	praktični pouk	71,4
	praktično izobraževanje pri delodajalcu	71,4
tuji jezik	slovenščina	78,6
	družboslovje	50
	matematika	21,4
	poklicna tehnologija	35,7
	praktični pouk	100
	praktično izobraževanje pri delodajalcu	85,7
družboslovje	slovenščina	90,9
	umetnostna vzgoja	36,4
	poklicna tehnologija	54,5
	praktični pouk	90,9
	praktično izobraževanje pri delodajalcu	90,9
naravoslovje	družboslovje	71,4
	slovenščina	28,6
	umetnostna vzgoja	28,6
	poklicna tehnologija	42,9
	praktični pouk	100
	praktično izobraževanje pri delodajalcu	100
matematika	slovenščina	53,3
	tuji jezik	26,7
	družboslovje	26,7
	poklicna tehnologija	80
	praktični pouk	80
	praktično izobraževanje pri delodajalcu	86,7
poklicna tehnologija	slovenščina	21,4
	tuji jezik	35,7
	matematika	42,9
	praktični pouk	92,9

PREDMET	POVEZAVA S PREDMETI	%
	praktično izobraževanje pri delodajalcu	85,7
praktični pouk	slovenščina	33,3
	matematika	33,3
	poklicna tehnologija	88,9
	praktično izobraževanje pri delodajalcu	66,7

Korelacijske povezave med predmeti kažejo zanimivo ugotovitev: večina predmetov visoko korelira s praktičnim poukom in praktičnim izobraževanjem pri delodajalcih. Tudi druge korelacije med predmeti kažejo pri pripravi katalogov znanja napredek – izboljšala se je vsebinska in časovna skladnost med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem. Vendar to ne pomeni, da smo odpravili predmetno – disciplinarni pristop pri pripravi programov in spremenili koncept praktičnega pouka, ob katerem bi vajenci hkrati spoznavali teoretske osnove. Poglavitno oviro za uresničitev takega cilja vidimo v prizadevanju posameznih strok, da bi bili njihovi predmeti razpoznavni v predmetniku programa; zato se upirajo povezovanju predmetov v širše in vsebinsko celostne predmete. Razlog je tudi v tem, da za sodobno organizacijo izkustvenega učenja strokovne teorije nimamo razvite metodologije za pripravo izobraževalnih programov in tudi ne dovolj izkušenj. Tako kljub dobrim korelacijam med predmeti še naprej ohranjamo slabo medpredmetnost in interdisciplinarnost ter premajhno praktično naravnost pouka.

3.4 OCENA KAKOVOSTI PREDMETNIH KATALOGOV ZNANJA

Ocena predmetnih katalogov obsega tele vidike: globalna ocena ciljev in vsebin predmeta, različni pristopi pri načrtovanju katalogov, posamezna vrsta ciljev ter zahtevnost in obsežnost. Najprej bomo predstavili globalno oceno ciljev in vsebine predmeta.

3.4.1 Globalna ocena ciljev katalogov znanja

Učitelji so globalno ocenili, kako cilji in vsebina njihovega predmeta pripomorejo k uresničevanju različnih ciljev izobraževanja. Oceno so izrazili tako, da so pri vsakem od navedenih ciljev označili številko na petštevilčni lestvici; pri tem pomeni "5" "zelo veliko", "1" pa "zelo malo". Ocene so prikazane kot povprečni rangi za posamezna predmetna področja in posamezne letnike ter skupaj za vse anketirane učitelje.

Preglednica 18: Globalna ocena ciljev in vsebine predmeta za uresničevanje ciljev programa

GLOBALNI CILJI IN VSEBINE PREDMETA	Povprečje ranga							
	1. letnik 1997/98				2. letnik 1998/99			
	spl. pr.	str. pr.	PP	sk.	spl. pr.	str. pr.	PP	sk.
a) splošni osebni razvoj vajenca	3,9	3,4	4,4	3,8	3,9	3,7	3,8	3,8
b) priprava na neposredno delo in razvijanje delovne rutine	2,7	3,7	4,7	3,2	2,9	3,7	4,5	3,4
c) zagotavljanje teoretičnega znanja, pomembnega za uspešno poklicno delo	2,8	3,8	3,6	3,2	2,9	4,2	3,8	3,6
č) pridobivanje metod in postopkov za reševanje konkretnih delovnih problemov	2,5	3,4	4,2	2,9	2,8	3,7	4,5	3,4
d) razvijanje sposobnosti za samostojno odločanje v procesu dela ter za kontrolo in ocenjevanje izdelka/storitve	2,9	3,2	4,4	3,1	2,9	3,6	4,2	3,4
e) razvijanje sposobnosti za organizacijo dela, samozaposlovanje, podjetništvo	2,8	2,8	3,3	2,8	2,7	2,9	3,4	2,9
f) usposabljanje za sodelovanje, timsko delo	3,5	3,5	4,1	3,5	3,5	3,5	4,4	3,6
g) razvijanje sposobnosti iskanja novega znanja	3,7	3,7	4	3,8	3,6	4	4	3,8
h) ozaveščanje o zagotavljanju varnega in zdravega dela	2,4	3,4	4,9	2,9	2,5	3,3	4,5	3,1
i) omogoča spoznati soodvisnost tehnološkega in socialnega razvoja ter prednosti in nevarnosti tehnološkega razvoja	2,8	3,1	4,2	3	2,8	3	3,9	3,1
j) daje vajencu predvsem znanje za nadaljnje izobraževanje in izpopolnjevanje	3,5	3,8	3,8	3,6	3,6	3,8	3,8	3,7
k) razvija vajencu komunikacijske sposobnosti	3,9	3,3	4	3,7	4,1	3,1	3,6	3,6

Učitelji menijo, da njihov predmet pripomore k uresničevanju nekaterih ciljev bolj, drugih pa manj. Njihova mnenja kažejo, da s svojim predmetom bolj pripomorejo k splošnemu osebnemu razvoju vajencev, razvijanju sposobnosti iskanja novega znanja, znanju za nadaljnje izobraževanje, razvijanju komunikacijskih sposobnosti, usposabljanju za sodelovanje in timsko delo. Ugotavljajo, da njihov predmet najmanj pripomore k razvijanju sposobnosti za organizacijo dela, samozaposlovanje in podjetništvo. Pri tem ni statistično pomembnih razlik glede na program, v katerem poučujejo. Zanimivo je pogledati razlike v mnenjih učiteljev predmetnih področij. Tako učitelji splošnoizobraževalnih predmetov menijo, da njihov predmet najbolj pripomore k splošnemu osebnemu razvoju in razvoju komunikacijskih sposobnosti. Učitelji strokovnoteoretičnih predmetov menijo, da največ pripomorejo k teoretičnemu znanju, ki je pomembno za poklicno delo ter k pridobivanju metod in postopkov za reševanje konkretnih delovnih problemov. Učitelji praktičnega pouka pa menijo, da največ pripomorejo k pripravi na neposredno delo in razvijanju delovne rutine, obvladovanju metod in postopkov za reševanje konkretnih delovnih problemov, razvijanju sposobnosti za samostojno odločanje v procesu dela ter za kontrolo in ocenjevanje izdelka/storitve, usposabljanju za sodelovanje, timsko delo ter ozaveščanju o pomenu zagotavljanja varnega in zdravega dela.

Razlika se torej kaže v tem, da učitelji splošnih predmetov bolj kakor učitelji strokovnih predmetov in praktičnega pouka menijo, da je splošno znanje pomembno predvsem za razvijanje splošnih sposobnosti in vajencevega osebnega razvoja, učitelji strokovnoteoretičnih predmetov in praktičnega pouka pa vidijo svoj prispevek bolj v teoretični in praktični poklicni usposobitvi.

Druga globalna ocena zadeva kakovost posameznih vrst ciljev (informativni, formativni, socializacijski) glede na zahtevnost, obsežnost, operativnost in razumljivost (Preglednica 19).

Preglednica 19: Globalna ocena ciljev kataloga znanja glede na zahtevnost, obsežnost...

CILJI	Povprečje ranga					
	1. letnik 1997/98	2. letnik 1998/99	1. letnik 1997/98	2. letnik 1998/99	1. letnik 1997/98	2. letnik 1998/99
	Informativni cilji		Formativni cilji		Socializacijski cilji	
operativni	3,6	3,6	3,6	3,6	3,5	3,4
razumljivi	4	3,9	3,9	3,9	3,6	3,6
pregledni	3,9	3,9	3,7	3,7	3,5	3,5
ohlapni	2,6	2,7	2,4	2,5	2,6	2,6
prezahtevni	2,5	2,6	2,4	2,4	2,4	2,4
preobširni	2,6	2,7	2,5	2,6	2,4	2,4
preveč abstraktni	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4	2,5

Globalne ocene posameznih vrst ciljev katalogov znanja kažejo, da učitelji v povprečju više vrednotijo cilje, ki so operativni, razumljivi in pregledni in nižje prezahtevne, preobširne, abstraktne, neuporabne in nerazumljive cilje. Po omenjenih ocenah še ne moremo trditi, da so učno–ciljno načrtovani katalogi znanja bistveno boljši kakor prejšnji učno–snovni učni načrti, če pri tem niso bila upoštevana didaktična načela in strokovna izhodišča. Kvalitativno oceno katalogov znanja obravnavamo v nadaljevanju te analize v posebnem poglavju.

3.4.2 Glavni pristopi pri načrtovanju katalogov znanja

V vprašalniku so bili navedeni po nasprotujočih si dvojicah pogloblitni pristopi, uporabljeni pri načrtovanju katalogov znanja. Učitelji so pri vsakem podčrtali tistega, ki je za njihov predmet značilnejši. Mnenja učiteljev prikazuje preglednica 20.

Preglednica 20: Glavni pristopi pri načrtovanju katalogov znanja

GLAVNI PRISTOPI	SKUPAJ	Sploš. pr.	Strok. pr.	PP
	Delež odgovorov v %			
sistematično spoznavanje stroke	16,1	9	24,3	37,5
uporabnost znanja	83,9	91	75,7	62,5
SKUPAJ	100	100	100	100
teoretična utemeljenost	23,7	19,4	37,1	–
praktičnost	76,3	80,6	62,9	100
SKUPAJ	100	100	100	100
nepovezanost s poklicem	27,6	43,1	3	–
povezanost s poklicem	72,4	56,9	97	100
SKUPAJ	100	100	100	100
prevladuje učenje iz knjig	32,4	37,9	25,8	–
navezanost na izkustveno učenje	67,6	62,1	74,2	100
SKUPAJ	100	100	100	100
usmerjenost na reševanje konkretnih problemov	76,9	79,4	68,8	87,5
učenje pravil, definicij, postopkov	23,1	20,6	31,2	12,5
SKUPAJ	100	100	100	100
omogoča veliko samostojnega dela vajencev	81,5	77,9	84,8	100
premalo spodbuja samostojnost	18,5	22,1	15,2	–
SKUPAJ	100	100	100	100

Odgovori večine učiteljev povedo, da pri načrtovanju katalogov znanja dajejo prednost načelom uporabnosti znanja, praktičnosti, povezanosti s poklicem, izkustvenemu učenju, reševanju konkretnih problemov in samostojnemu delu vajencev pred sistematičnim in teoretičnim znanjem, reproduktivnim in s poklicem nepovezanim znanjem ter učenjem iz knjig. Učitelji torej vrednotijo poklicno uporabno znanje, ki presega zgolj poklicno–pragmatično raven učenja teorije, je širše in ima razvojno vlogo. Nadaljnje ocene učiteljev pa kažejo, da se omenjeni pristopi kažejo v ciljnih in vsebinah katalogov znanja različno.

3.4.3 Ocena posamezne vrste ciljev

Ocena informativnih ciljev

Informativni cilji so določeni v obliki standarda znanj, ki jih morajo vajenci obvladati v obliki t. i. učnih norm. Ob tem se kot pomemben cilj postavlja zahteva po snovni razbremenitvi novih izobraževalnih programov, zlasti predmetnih katalogov. Pri opredeljevanju znanja ali norm je bilo temeljno vodilo kvaliteta znanja namesto kvantitete (Izhodišča 1997).

Učitelji so ocenili informativne cilje predmetnega kataloga za 1. in 2. letnik tako, da so pri vsakem od navedenih ciljev označili številko na petštevlični lestvici, pri čemer “5” pomeni, da se z izjavo strinjajo, “1” pa, da se “ne strinjajo”. Ocene so prikazane kot povprečje ranga v preglednici 21.

Preglednica 21: Ocena informativnih ciljev

INFORMATIVNI CILJI	1. letnik 1997/98				2. letnik 1998/99			
	skupaj	spl.pr.	str.pr.	PP	skupaj	spl.pr.	str.pr.	PP
a) Sodobnost in aktualnost znanja.	3,7	3,6	3,9	4,2	3,8	3,6	3,9	4,2
b) Večino znanja odlikuje visok transfer za razvoj v poklicu.	3,2	2,8	3,6	4,1	3,2	2,8	3,6	3,8
c) Enakovredno so zastopani informativni in formativni cilji.	3,5	3,3	3,8	3,9	3,5	3,3	3,7	4,1
č) Premalo je znanja za trenutni tehnološki razvoj.	3,2	3,1	3	3,7	3,1	3,2	2,9	3,7
d) Premalo je znanja za dolgoročni razvoj tehnologije.	3,1	3	3,1	3,2	3,1	3,1	2,8	3,8
e) Cilji silijo predvsem k pasivnemu sprejemanju znanja, premalo spodbujajo dejavnost vajencev.	3,1	2,7	2,7	3,6	2,8	2,8	2,6	3,8
f) Dovolj je vsebin in ciljev, usmerjenih v čustveni razvoj.	2,8	3,1	3,1	4,1	3,3	3,2	3,2	4,1
g) Enakovredno so zastopani intelektualni cilji ter cilji socializacije	3,1	3,9	2,9	3,7	3,3	3,3	3	3,7
h) Dovolj je možnosti za razvijanje poklicnih interesov.	3,5	3,1	3,5	4,3	3,5	3,1	3,9	4
i) Dovolj je napotil, kako prilagoditi učno snov potrebam poklica.	3,3	2,8	3,2	4,1	3,2	2,9	3,6	4,1

Skupne ocene učiteljev za 1. letnik (ne glede na učni predmet) kažejo, da nekoliko više ocenjujejo cilj sodobnost in aktualnost znanja, druge cilje pa nekoliko niže. Najnižje so ocenjene vsebine in cilji, usmerjeni v čustveni razvoj vajencev, to pomeni, da so v predmetnih katalogih slabo prepoznavni. Skupne ocene učiteljev za 2. letnik se bistveno ne razlikujejo od ocen za 1. letnik, razen nekoliko višje ocene za vsebine in cilje, usmerjene v vajenčev čustveni razvoj.

Zanimive so razlike v ocenah informativnih ciljev med učitelji predmetnih področij. Tako je na prvi pogled razvidno in tudi s statističnimi metodami potrjeno, da učitelji praktičnega pouka v primerjavi z učitelji drugih predmetov više vrednotijo visok transfer znanja za razvoj v poklicu, vsebine za čustveni razvoj in razvijanje interesov in prilagoditev pouka potrebam poklica.

Učitelji splošnoizobraževalnih predmetov se najmanj strinjajo s trditvami, da večino znanja odlikuje visok transfer za razvoj v poklicu in da je dovolj napotil za prilagoditev učne snovi prihodnjemu vajenčevemu poklicu. Navedene ocene kažejo na neko praznino v katalogih znanja za splošne predmete glede aplikativne naravnosti na poklicna področja. Poleg tega učitelji pripominjajo, da je premalo sodelovanja med učitelji splošnih in strokovnih predmetov ter praktičnega pouka.

Ocena formativnih ciljev

Formativni cilji poudarjajo zlasti razvoj intelektualno–spoznavnih, motoričnih in drugih psihofizičnih sposobnosti ali spretnosti, še posebno spretnosti in sposobnosti, pomembnih za kakovost dela v poklicu. Učitelji so posebej ocenili cilje kognitivne in cilje motorične orientacije tako, da so v preglednici označili pogostost posamezne ravni cilja. Njihove ocene prikazujeta v odstotnih deležih preglednici 22 in 23.

Preglednica 22: Cilji kognitivne orientacije

CILJI KOGNITIVNE ORIENTACIJE	Zelo pogosto		Pogosto		Redko		Nikoli		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
a) kakovostno spoznavanje snovi	21	17,8	76	64,6	21	17,8	–	–	118	100
b) analitično znanje, reševanje problemov	22	18,6	58	49,2	38	32,2	–	–	118	100
c) poznavanje vzrokov	19	16,2	57	48,7	40	34,2	1	0,9	117	100
č) samostojnost pri iskanju novih rešitev	19	16,1	59	50	39	33,1	1	0,8	118	100
d) uporaba informacijske tehnologije	6	5,2	29	25	68	58,6	13	11,2	116	100
e) uporaba znanja pri novih primerih	15	12,7	62	52,5	39	33,1	2	1,7	118	100
f) samostojnost v premisleku in odločanju	25	21,2	53	44,9	38	32,2	2	1,7	118	100

Ocene učiteljev kažejo, da med cilji kognitivne orientacije prevladuje kakovostno spoznavanje snovi, sledi analitično znanje ali reševanje problemov, samostojnost pri iskanju novih rešitev in poznavanje vzrokov. Med redkimi cilji je na prvem mestu uporaba informacijske tehnologije. Navedene ocene kažejo, da učitelji dajejo prednost spoznavni plati učnega procesa, nekoliko nižje pa ocenjujejo druge kognitivne cilje učnega procesa.

Pomembni cilji poklicnega izobraževanja so namenjeni razvijanju spretnosti in sposobnosti za kakovostno poklicno delo, ki se uresničijo v številnih operativnih ciljih. Učitelji so omenjene cilje ocenili enako kakor prejšnje.

Preglednica 23: Cilji motorične orientacije

CILJI MOTORIČNE ORIENTACIJE	Zelo pogosto		Pogosto		Redko		Nikoli		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
a) obvladanje konkretnih delovnih postopkov	16	15	47	43,9	44	41,1	–	–	107	100
b) natančnost izpeljevanja opravil po navodilih	21	19,8	54	50,9	31	29,2	–	–	106	100
c) samostojno reševanje problemov	18	17,1	62	59	25	23,8	–	–	105	100
č) sposobnost ravnanja v kritičnih situacijah	4	3,8	35	33	67	63,2	–	–	106	100
d) samostojno načrtovanje, izvedba in kontrola	11	10,6	41	39,4	52	50	–	–	104	100
e) inovativnost	6	5,7	34	32,1	66	62,3	–	–	106	100

Tudi ciljem motorične orientacije učitelji namenjajo različno pozornost in jih uresničujejo, kar zadeva pogostost, različno. Tako je med pogosto uresničevanimi cilji na prvem mestu obvladanje konkretnih delovnih postopkov, redko ali nikoli pa samostojno načrtovanje, izpeljava in kontrola. Večina učiteljev torej daje prednost praktično uporabnemu znanju, podprtemu s kakovostnim spoznavanjem teoretskih osnov. Približno polovica učiteljev pa pogosto uresničuje tudi nekatere druge cilje motorične orientacije, zlasti inovativnost, sposobnost ravnanja v kritičnih situacijah, samostojno reševanje problemov in natančnost.

Ocena socializacijskih ciljev

Socializacijski cilji pomenijo razvoj intelektualnih, moralno–etičnih, motivacijskih in volitivnih mehanizmov, ki posamezniku omogočajo identifikacijo s poklicem, prevzem poklicne doktrine, razvoj poklicne in strokovne odgovornosti ter socialno integracijo z delovnim okoljem, s sodelavci in s cilji podjetja. Pri teh ciljih se izražajo značilne poklicne posebnosti, poleg tega pa mednje

uvrščamo tudi splošnejše cilje ali vrednote, pomembne za opravljanje večine poklicev. V našem vprašalniku je bilo več splošnih ciljev.

Preglednica 24: Cilji poklicne socializacije

CILJI POKLICNE SOCIALIZACIJE	Zelo pogosto		Pogosto		Redko		Zelo redko		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
a) splošni razvoj osebnosti	41	35	58	49,6	15	12,8	3	2,6	117	100
b) osebna kultura in poštenost	41	34,7	49	41,5	26	22	2	1,7	118	100
c) osebna varnost	26	22,2	43	36,8	32	27,4	16	13,7	117	100
č) sposobnost razumevanja drugega	34	28,8	57	48,3	22	18,6	5	4,2	118	100
d) varovanje okolja	30	25,9	36	31	32	27,6	18	15,5	116	100
e) varnost sodelavcev	20	17,4	33	28,7	39	33,9	23	20	115	100
f) sposobnost sodelovanja	41	34,7	56	47,5	20	16,9	1	0,8	118	100
g) komuniciranje s poslovnimi partnerji	19	16,8	32	28,3	30	26,5	32	28,3	113	100
h) komuniciranje s strankami	21	18,8	37	33	20	17,9	34	30,4	112	100
i) odgovornost do kakovosti dela	45	38,8	38	32,8	24	20,7	9	7,8	116	100
j) odnos do nadrejenih in podrejenih pri delu	21	17,8	43	36,4	32	27,1	22	18,6	118	100
k) solidarnost s cilji podjetja	13	11,6	28	25	39	34,8	32	28,6	112	100

Na prvi pogled lahko ugotovimo razliko med ocenami uresničevanja socializacijskih ciljev in informativnih ter formativnih ciljev. Prva razlika je v tem, da so ocene socializacijskih ciljev bolj razpršene po različnih ravni pogostosti uresničevanja, ocene informativnih in formativnih ciljev pa so osredotočene na eni ravni pogostosti. Druga razlika je v tem, da je med socializacijskimi cilji več takih, ki jih učitelji uresničujejo zelo pogosto, zlasti splošni razvoj osebnosti, osebna kultura in poštenost, osebna varnost, sposobnost razumevanja drugega, sposobnost sodelovanja ter odgovornost do kakovosti dela. Drugače kakor prej navedene, pa učitelji redko uresničujejo cilje, kot so varnost sodelavcev, komuniciranje s strankami in poslovnimi partnerji, odnos do nadrejenih in podrejenih ter solidarnost s cilji podjetja. Te ocene dokazujejo že znano teoretično in izkustveno spoznanje, da poklicna šola lahko razvija osebne lastnosti in sposobnosti, ki so splošne in pomembne za človekovo osebno življenje ter so hkrati temelj poklicne socializacije. Oblikovanje bistvenih poklicnih vrednot in lastnosti ter razvoj poklicne identitete pa sta predvsem zadevi neposrednega delovnega procesa.

3.4.4 Zahtevnost, obsežnost in težavnost predmetnih katalogov

Pri načrtovanju predmetnih katalogov je bilo eno temeljnih načel realna uresničljivost učnih ciljev in razbremenitev zdajšnjih učnih načrtov po načelu "Dati učencem manj, da bi odnesli več". Temeljni ali obvezni učni cilji morajo biti definirani tako, da jih v normalnih pogojih in pomoči dosežejo vsi vajenci (Izhodišča, 1997, str. 11, 35). Gre za to, da se pri pripravi predmetnih katalogov upoštevajo zahtevnost poklica in učne zmogljivosti vajencev. Koliko je avtorjem uspelo snovno razbremeniti predmetne kataloge, kažejo nekoliko tudi ocene, ki so jih izrazili učitelji na petstopenjski številčni lestvici.

Preglednica 25: **Zahtevnost, obsežnost in težavnost predmetnih katalogov**

ZAHTEVNOST, OBSEŽNOST, TEŽAVNOST	Povprečje ranga	
	1. letnik. 1997/98	2. letnik 1998/99
a) Predmetni katalogi so preveč podrobni in preveč natančno predpisujejo cilje.	2,4	2,4
b) Katalog je preobsežen glede na zahtevnost poklica, ki ga bodo opravljali vajenci.	2,6	2,6
c) Snov je preobsežna, cilji prezahtevni glede na število ur.	2,8	2,8
č) Snov in cilji so pretežki za učence, ki se vpisujejo v tovrstne programe.	2,5	2,7
d) Še vedno je preveč balasta.	2,5	2,5
e) Premalo je časa za ponavljanje in utrjevanje.	3,2	3,6
f) Veliko tem /ciljev je realiziranih le formalno ali sploh ne.	3,1	3,2
g) Katalog je dober, večina vajencev znanje osvoji ter dosežene cilje in znanje tudi trajno ohrani.	3	3

Ocene učiteljev za 1. in 2. letnik kažejo, da se v bistvu malo strinjajo z izjavami, da so predmetni katalogi preveč podrobni, preobsežni glede na zahtevnost poklica in prezahtevni glede na število ur (povprečje ranga ocen je 2,6). Nekoliko bolj se strinjajo z izjavo, da je premalo časa za ponavljanje in utrjevanje in da so mnoge teme in cilji uresničeni le formalno ali pa sploh ne. V nekem smislu te ocene kažejo na protislovno situacijo, v kateri se znajde velik del učiteljev, ki na eni strani pristajajo na preobsežnost in zahtevnost kataloga, na drugi strani ga ne morejo kakovostno uresničiti in tako ob premalo ponavljanja in utrjevanja pristajajo na formalno uresničitev kataloga. Največja slabost takega pouka je v tem, da vajenci znanja, ki ga ne razumejo in ne pomnijo, ne bodo mogli uporabiti v poklicu. Ocene učiteljev pa tudi kažejo, da še vedno nagibajo h kvantiteti znanja, čeprav jih praksa opozarja, da bi morali pouk bolj prilagoditi zahtevam poklica in učnim zmožnostim vajencev.

Učitelji so nekatere ocene za svoj predmet tudi komentirali, dali pripombe k predmetnemu katalogu.

Konkretne pripombe k predmetnemu katalogu

Splošnoizobraževalni predmeti

Pri predmetu *družboslovje* je pretežka učna snov iz državljanske kulture; v 1. letniku ni mogoče predelati vse vsebine geografije, nato pa še industrijsko revolucijo, 1. svetovno vojno, gospodarsko krizo in druge vsebine. V 2. letniku ni mogoče predelati 2. svetovne vojne, povojnih dogodkov in nato preiti na državljansko kulturo– človekov osebnostni razvoj. Bistvena težava, tako menijo učitelji, je v tem, da je snov preobsežna za število ur, ki so na voljo, zato ostane zelo malo časa za spodbujanje ustvarjalnih dejavnosti dijakov pri pridobivanju znanja.

Pri *tujem jeziku* je katalog sicer ustrezen glede na zahtevnost poklicev, vendar je preveč slovnice in premalo učenja besednega zaklada, situacijskega znanja, besedil, povezanih s poklicem; to je tem slabše, ker ni učbenikov.

Strokovnoteoretični predmeti in praktični pouk v posameznem programu

Programa Avtomehanik in Avtoklepar. Pri predmetu osnove strojništva so vsebine kinematike in motoroznanstva preobsežne in cilji, ki se nanašajo na računalnik, vztrajnostne in odpornostne momente prereza ter delavniško risbo z ACAD–om, prezahtevni. Pri osnovah strojništva je še vedno preveč balasta (npr. kovičenje v 3. letniku, kinematika). Pri računalništvu je preveč teorije in premalo novosti. Tehnologija je v obeh programih preobsežna, zlasti ker ni učbenika. Laže bi bilo uresničiti zahteve kataloga, če bi bilo za ta predmet odmerjenih 5 ur na teden. Preobsežen in prezahteven je praktični pouk za avtomehanika v 1. letniku, preobsežna so zlasti avtokleparska dela in strojna obdelava.

Pri predmetu tehnika motornih vozil je preveč klasičnih starejših in zastarelih postopkov in materialov, premalo pa novejših postopkov in tehnologij; za avtokleparje je preveč raznovrstnih poglavij v časovno kratkem obdobju (avto, dvigala, črpalke itn.); za avtomehanike je v 2. letniku odveč znanje o polprevodnikih, tranzistorjih, Boolova algebra.

Program Mizar. Prezahtevni so cilji in preobsežne vsebine praktičnega pouka. Pri računalništvu je preveč teorije. Pri predmetu stroji in naprave je preveč nenavezujočih se elementov.

Programa Zidar in Tesar. Pri tehnologiji bi moralo biti pri vsakem poglavju več konkretnih kakor splošnih problemov.

3.4.5 Uresničitev zahtev predmetnega kataloga

Učitelji so sporočili, kako jim je uspelo uresničiti zahteve kataloga znanja (Preglednica 26).

Preglednica 26: Uresničitev zahtev predmetnega kataloga

URESNIČITEV ZAHTEV PREDMETNEGA KATALOGA	1. letnik 1997/98		2. letnik 1998/99	
	št.	%	št.	%
a) Uresničil vse zahteve.	18	16,1	11	10,5
b) Uresničil vse zahteve, a znanje je trdno le pri manjšini.	41	36,6	47	44,8
c) Zahteve formalno uresničene, znanje ni utrjeno.	40	35,7	32	30,5
č) Zahteve niso uresničene, vsaj bistvene cilje sem obravnaval dlje časa in dosegel trdno znanje dijakov.	11	9,8	15	14,3
d) V času, ki je bil na voljo, zahtev kataloga ni bilo mogoče uresničiti.	2	1,8	–	–

Odgovori kažejo, da je Ocene učiteljev za 1. in 2. letnik kažejo, da se v bistvu malo strinjajo z izjavami, da so predmetni katalogi preveč podrobni, preobsežni glede na zahtevnost poklica in prezahtevni glede na število ur (povprečje ranga ocen je 2,6). Nekoliko bolj se strinjajo z izjavo, da je premalo časa za ponavljanje in utrjevanje in da so mnoge teme in cilji uresničeni le formalno ali pa sploh ne. V nekem smislu te ocene kažejo na protislovno situacijo, v kateri se znajde velik del učiteljev, ki na eni strani pristajajo na preoobsežnost in zahtevnost kataloga, na drugi strani ga ne morejo kakovostno uresničiti in tako ob premalo ponavljanja in utrjevanja pristajajo na formalno uresničitev kataloga. Največja slabost takega pouka je v tem, da vajenci znanja, ki ga ne razumejo in ne pomnijo, ne bodo mogli uporabiti v poklicu. Ocene učiteljev pa tudi kažejo, da še vedno nagibajo h kvantiteti znanja, čeprav jih praksa opozarja, da bi morali pouk bolj prilagoditi zahtevam poklica in učnim zmožnostim vajencev.

Učitelji so opisali tudi možnosti, ki jih zahteve kataloga in čas, ki je na voljo, dajejo za uporabo aktivnih metod pouka, kot so pogovori z vajenci, vaje in različne oblike učenja z lastno izkušnjo, uporaba znanja na praktičnih primerih, izdelkih, storitvah in podobno. Dobra polovica učiteljev pravi, da uporablja aktivne metode pouka občasno, čeprav bi jih radi uporabljali pogosteje. Četrtnina učiteljev ne uporablja aktivnih metod pouka. Drugi menijo, da so možnosti, ki jih daje katalog znanja dobre, vendar je glavni razlog za premajhno uporabo aktivnih metod predvsem pomanjkanje časa – zmanjkuje ga celo za ponavljanje in utrjevanje snovi. Katalogi znanja so zelo natrpani in jih je težko predelati v predvidenem številu ur. Prav tako imajo učitelji malo časa za intenzivne priprave doma za tak pouk, saj zahteva učinkovita izpeljava od učitelja precej truda, natančen načrt, zamisel itn. Na drugi strani pa je izpeljava pouka z aktivnimi metodami odvisna tudi od motivacije, sposobnosti dijakov, velikosti in homogenosti skupine, delovnih navad. Učitelji so tudi izrazili potrebo po raznem

gradivu, priročnikih, navodilih, ki bi jim bila v pomoč pri delu. In katere metode uporabljajo najpogosteje? Na prvem mestu je pogovor z dijaki, sledijo vaje, naloge ipd., kjer je mogoče povezovati teoretično delo s praktičnim izobraževanjem. Manj pogoste metode so samostojno in skupinsko delo, individualno delo z vajenci, izdelava plakatov, modelov, priprava govornih nastopov, besedil ali seminarskih nalog, projektno učno delo, uporaba računalnika.

3.4.6 Predlogi za spremembo katalogov znanja

Učitelji so posredovali predloge za spremembo katalogov znanja, navajamo jih po predmetih in programih.

Znanje in cilji, ki bi jih glede na poklicno in življenjsko uspešnost vajencev lahko črtali iz kataloga

Družboslovje: socialna politika; lokalna zgodovina in zgodovina vsakdanjega življenja; težko je obdelati vse vsebine geografije, zgodovine in državljske kulture.

Slovenščina: Danes grofje Celjski..., F. Puncer, A. Dedič, Metulj, M. Mikeln.

Matematika: potence, koreni; poglavja, pri katerih ni mogoče najti povezave teorije in prakse (npr. linearne neenačbe, zrcaljenje).

Osnove strojništva: gibanja, trenje, vztrajnostni in odpornostni momenti prereza, 3D risanje, statična stabilnost teles, težišča teles, excel, preglednice in grafi; računalniško risanje je za večino prezahtevno, zato bi izpustili nekatere računalniške programe in namenili več pozornosti internetu.

Stroji in naprave: katalog je preobširen, študijska skupina naj odloči, kaj je odveč.

Tehnika motornih vozil: elektromotorji na izmenični tok.

Tehnologija (Avtomehanik, Avtoklepar): nekateri materiali, ki se uporabljajo redko; snov je obširna in zmanjka časa za ponavljanje.

Praktični pouk (Avtomehanik): posamezne vsebine (npr. avtokleparsko delo, strojna obdelava).

Konstrukcije (Mizar): toleranca in ujemi obdelovalne baze.

Znanje in cilji, ki bi jih glede na poklicno in življenjsko uspešnost vajencev lahko nadomestili z drugačnimi

Družboslovje: morda manj usmerjene zgodovinske teme v preteklost in bolj v prihodnost.

Slovenščina: J. Svetokriški, potopis...; književnost po kronološkem redu.

Tuji jezik: uvrstili naj bi strokovno izrazje.

Naravoslovje: varstvo okolja, infekcijske bolezni.

Osnove strojništva: več ur računalništva (računalniški tečaj pri izbirnih vsebinah).

Tehnologija (Avtoklepar): nekateri starejši postopki varjenja, kompozitni materiali, posebnosti novih umetnih snovi; v učbeniku naj bi dodali poglavje o CNC – tehnologiji strojev, zaradi boljše povezanosti teorije in prakse.

Materiali (Mizar): povečati obseg znanja za obravnavo specifičnih materialov za stroko (les).

3.5 POGOJI ZA URESNIČEVANJE KATALOGOV ZNANJA

Pri pogojih za uresničevanje katalogov znanja so nas zanimali materialni pogoji (prostor, oprema, učni pripomočki) in kako je pri posameznem predmetu z učbeniki in učnimi sredstvi. Podatke so posredovali ravnatelj in učitelji, prikazani so po posameznih predmetih in programih.

3.5.1 Ustreznost materialnih pogojev

Materialni pogoji, ki bi morali biti izpolnjeni za uresničevanje programa, se razlikujejo po posameznih predmetih in na posameznih šolah, zato lahko strnemo le najpogostejše pomanjkljivosti, ki so jih navedli učitelji in ravnatelj.

Splošnoizobraževalni predmeti

Družboslovje. Za pouk družboslovja so vsekakor boljše možnosti v šolah, ki imajo namenske učilnice, vendar vse šole teh nimajo. Tudi oprema in učni pripomočki ter učna sredstva so na šolah različni, od dokaj popolnih (videorekorder, grafoskop, stenske karte, televizija, bogata knjižnica idr), do pomanjkljivih.

Slovenščina. Težave pri uresničevanju temeljnih ciljev predmeta, zlasti metod poslušanja, imajo šole, ki nimajo specializirane učilnice ali pa tako učilnico imajo, primanjkuje pa ustreznih avdiovizualnih sredstev, didaktičnih kompletov posnetih pogovorov, intervjujev ipd. Učitelji se težko sprijaznijo s tem, da nimajo grafoskopa, ali da ima šola samo en kasetofon, ali da od zahtevanih materialnih pogojev nimajo diaproyektorja, episkopa, računalnika. Pri pomanjkanju opreme in učnih sredstev šole največkrat navajajo grafoskop, kasetofon, TV sprejemnik z videorekorderjem, radio, diaproyektor, episkop, računalnik, več knjig za domače branje, aktualno mladinsko literaturo ipd. Omenjene navedbe pogosto pomenijo, da šole nimajo dovolj učnih pripomočkov in opreme, da bi bila na voljo vsem učiteljem.

Tuji jezik. Odgovori učiteljev kažejo, da so možnosti za pouk na večini šol dobre. Pomanjkljivosti omenjajo šole, ki nimajo specializirane učilnice ali ustreznega prostora in so učni pripomočki omejeni le na kasetofon, televizor in videokasete. Pomanjkljivost je tudi v tem, da ni računalniških programov. Na nekaterih šolah pripravijo veliko učnih gradiv učitelji.

Naravoslovje. Šole večinoma nimajo specializirane učilnice, to pa ni posebna ovira za realizacijo vsebin in ciljev predmeta, ki so pri večini programov vključene v strokovnoteoretične predmete. Veliko učnih pripomočkov izdelajo učitelji sami.

Matematika. Materialni pogoji, navedeni v katalogu znanja, bi zelo olajšali poučevanje, vendar so v šolah različno izpolnjeni. Tako imajo nekatere šole povsem primerne učilnice in opremo, druge pa navajajo, da so materialni pogoji slabo izpolnjeni. Ponekod nimajo primerne prostora (izpostavljen je hrupu ulice), kabinetnega pouka, primanjkuje jim opreme in učnih pripomočkov. Posamezne šole bi potrebovale računalniško učilnico, računalnike in komplete žepnih računalnikov.

Športna vzgoja. Razmere na šolah so različne, od pomanjkanja prostora, preveč dijakov v telovadnici do zelo oddaljenih špornih objektov.

Strokovnoteoretični predmeti

V programih *Avtoklepar* in *Avtomehanik* so pogoji za pouk predmetov osnove strojništva, tehnika motornih vozil in tehnologija na nekaterih šolah zelo dobro ali dobro izpolnjeni, na drugih šolah pa slabo ali minimalno. Šole omenjajo, da v učilnicah primanjkuje priključkov na omrežno napetost, merilnih inštrumentov, računalniške opreme za izvedbo vaj in demonstracijo učnih vsebin. Učitelji izdelajo veliko pripomočkov sami ali jih vsaj priskrbijo, na primer senzorje in naprave, ki jih vajenci uporabljajo pri vajah. Za predmet tehnika motornih vozil večina šol izjavlja, da je oprema pomanjkljiva in niti ne vedo, kje bi lahko dobili učne pripomočke, navedene v katalogu znanja. Pogrešajo tudi pripomočke, ki niso šolska učila. Za omenjeni predmet bi ustrezala specializirana učilnica z demonstracijskimi učili. Za pouk tehnologije so možnosti na šolah različne, od dobrih do pomanjkljivih. Tako si posamezne šole učne pripomočke (npr. grafoskop, platno, stenske slike, merilne inštrumente) sposodijo v delavnici praktičnega pouka. Več šol izjavlja, da bo treba opremo in delovna sredstva za praktični pouk postopno obnoviti.

V programu *Mesar* so pogoji za pouk strokovnoteoretičnih predmetov in praktični pouk v novi šoli zelo dobri. Učilnice so nove in v njih je nova oprema, vendar učnih sredstev za tehnologijo ni veliko (področje klavništva).

V programu *Mizar* imajo za pouk konstrukcij nekatere šole zelo slabe možnosti, druge pa zadovoljive, vse pa pogrešajo vzorce npr. pohištenih vezi, okovja. Zahtevane načrte izdelkov oblikujejo učitelji samostojno. Za pouk strojev in naprav je premalo učnih pripomočkov, saj dobi vajenec pravo predstavo o delu le ob praktičnih primerih nekaterih strojnih delov. Za teoretski pouk tehnologije šole navajajo opremo in učne pripomočke, ne omenjajo pa pomanjkljivosti in enako je s podatki o praktičnem pouku.

V programih *Tesar* in *Zidar* imajo šole za pouk tehnologije ustrezno opremljeno učilnico (risalne mize, plakati, modeli, grafoskop ipd.), vendar učitelji menijo, da bi bil pouk učinkovitejši, če bi vajenci material ali tehnologijo spoznavali na konkretnih primerih, to pa je le redko uresničljivo. Za praktični pouk so pogoji dobri in šole ne navajajo pomanjkljivosti.

3.5.2 Učbeniki in učna sredstva

Splošnoizobraževalni predmeti

Družboslovje. Na začetku vpeljevanja programov v dualni organizaciji ni bilo ustreznega učbenika, zdaj učbenik je, vendar učitelji menijo, da je preobsežen glede na število ur, ki so na voljo za predmet. Učitelji pri pouku družboslovja pogrešajo videogradivo.

Slovenščina. Za ta predmet sta na voljo dokaj ustrezen učbenik in delovni zvezek za pouk književnosti. Učbenik Potovanje besed je neustrezen in neizrabljen. Učbenika za pouk jezika in sporočanje ni, čeprav sestavljajo te vsebine dve tretjini učne snovi.

Angleščina. Učitelji uporabljajo večinoma učbenik Headway in Grapevine, vendar menijo, da bi morali biti tovrstni učbeniki bolj prilagojeni poklicnemu izobraževanju in tudi sodobnejši in privlačnejši (zlasti učbenik Grapevine).

Naravoslovje. Učbenika v šolskih letih 1997/98 in 1998/99 ni bilo, zato so morali učitelji uporabljati več virov.

Matematika. Učbenik je na voljo, vendar učitelji pogrešajo v njem več praktičnih zgledov, uporabnih v poklicu. Ustrezna aplikativna naravnost pouka zahteva veliko priprave praktičnih zgledov, da lahko vajenci spoznajo povezavo med teorijo in prakso. Po mnenju učiteljev matematika, kot je obravnavana v omenjenem učbeniku, ni več uporabna. Učil in učnih pripomočkov primanjkuje.

Strokovnoteoretični predmeti in praktični pouk

Poklicna tehnologija kot temeljni strokovni predmet je v programih zelo različno zastopana z učbeniki. Za program Avtoklepar ni ustreznega učbenika, v programu Avtomehanik pa so učitelji večinoma zadovoljni tako z učbenikom kot z delovnim zvezkom. Prav tako obstaja ustrezen učbenik za program Mizar. Za vaje mesarje bi bilo treba napisati nov učbenik, saj so zdajšnji učbeniki zastareli. Tudi za gradbeništvo ni ustreznih učbenikov. Učbenik sicer obstaja, vendar učitelji menijo, da je v njem preveč teorije in premalo praktičnih vsebin.

Tehnika motornih vozil (Avtomehanik, Avtoklepar). Učbenik za ta predmet ne zadošča, zato si učitelji pomagajo z različnimi viri, med drugim tudi s tujo literaturo in učbeniki sorodnih učnih predmetov.

Praktični pouk je predmet, za katerega v vseh šestih programih primanjkuje ustreznih učbenikov ali pa jih sploh ni. Učitelji si pomagajo npr. z učbeniki iz tehnologije ali drugih strokovnih predmetov.

Prikazana analiza stanja materialnih pogojev in primernosti učbenikov je le približna, ker ne zajema vseh predmetov in se ne loteva preučevanja tematike strokovno poglobljeno. Kljub temu lahko povzamemo ugotovitev, da so učbeniki za splošnoizobraževalne predmete premalo poklicno naravnani, nekateri tudi preobsežni in premalo sodobni. Druga ugotovitev je, da za strokovno teoretične predmete in za praktični pouk ni dovolj učbenikov, poleg tega pa bi bilo treba zdajšnje učbenike posodobiti. Učitelji nekaterih predmetov morajo vložiti veliko truda v strokovno pripravo na pouk, saj iščejo gradivo po različnih virih, nemalokrat si pomagajo z učbeniki sorodnih predmetov in s tujimi učbeniki.

Z učbeniki v poklicnem izobraževanju so že zmeraj težave, čeprav je bil v zadnjem desetletju dosežen velik napredek. Izobraževalni programi se nenehno spreminjajo, to pa ob slabo razviti didaktiki ter hitrem razvoju znanosti in tehnologije pomeni, da je skoraj nemogoče dohitevati potrebe in obvladovati zahteve po novih in posodobljenih učbenikih.

4. SKLEPNE OCENE UČITELJEV IN RAVNATELJEV O IZOBRAŽEVALNEM PROGRAMU

V sklepnih ocenah o izobraževalnem programu so učitelji in ravnatelji ocenili program po določenih tematskih sklopih, in sicer: vrsta znanja in spretnosti (splošno, strokovno, praktično), osebni razvoj vajenca in poklicna socializacija, razmerje med teorijo in prakso, ustreznost vsebin in ciljev glede na zdajšnje in prihodnje potrebe poklica ter za nadaljnje izobraževanje. Svoja mnenja so sporočili tako, da so izbrali enega od navedenih odgovorov ali pa so odgovor ocenili z izbrano številko na petstopenjski lestvici (Preglednica 27).

Preglednica 27: Sklepne ocene izobraževalnega programa

SKLEPNE OCENE PROGRAMA	Učitelji skupaj		Ravnatelji	Uč. sploš. predmetov		Uč. strok. predmetov		Uč. prakt. pouka	
	1. let.	2. let.		1. let.	2. let.	1. let.	2. let.	1. let.	2. let.
a) enakovrednost znanja	3,4	3,4	3,1	3,1	3,2	3,9	3,4	3,9	4
b) poklicna socializ. in oseb. razvoj	3,3	3,3	3,2	3,1	3,3	3,3	3,1	3,9	3,8
c) razmerje teorija–praksa	3,4	3,3	3,2	3,3	3,4	3,7	3,3	3,3	3,5
č) moderni pristopi k izobraževanju	3,2	3,3	3,1	3	3,3	3,2	3,1	4,3	4,1

Mnenja učiteljev in ravnateljev poklicnih šol o izobraževalnih programih so dokaj izenačena, med njimi so majhne razlike v povprečnem rangu ocene za posamezni vidik programa. Prevladujejo povprečni rangi ocen 3,3; to pomeni, da se z izjavami povprečno strinjajo. Statistična analiza kaže, da so višje povprečne range ocene dali učitelji praktičnega pouka, ki ugodneje ocenjujejo program iz vseh naštetih zornih kotov. Deloma se jim pri oceni enakovredne zastopanosti vseh vrst znanja pridružijo učitelji strokovnoteoretičnih predmetov. Take ocene kažejo, da učitelji praktičnega pouka ugodneje ocenjujejo razmerja med različnimi vrstami znanja in vidijo v programih več možnosti za poklicno socializacijo in osebni razvoj vajencev ter za moderne izobraževalne pristope, kot učitelji drugih predmetov.

Naslednja ocena zadeva cilje in vsebino programa glede na usmerjenost v zdajšnje in prihodnje potrebe poklica (Preglednica 28).

Preglednica 28: Sklepna ocena ciljev in vsebin programa

SKLEPNA OCENA IZBRANIH CILJEV IN VSEBIN IZOBRAŽEVALNEGA PROGRAMA	Učitelji		Učitelji		Ravnatelji	
	1. letnik		2. letnik			
	št.	%	št.	%	št.	%
a) Izrazito zastarele glede na tehnološki razvoj in zdajšnje potrebe poklica.	–	–	3	4,5	–	–
b) Preveč prilagojene trenutnim potrebam, prešibko so zastopana perspektivna znanja in smeri tehnološkega razvoja.	38	49,4	16	23,9	5	50
c) Preveč usmerjene zgolj na potrebe v daljni prihodnosti, zdajšnja stopnja razvitosti poklica in priprava na učinkovito vključitev v delo dandanes sta premalo upoštevana.	–	–	–	–	–	–
č) Uravnotežene glede na zdajšnje in prihodnje potrebe.	39	50,6	48	71,6	5	50

Približno polovica učiteljev meni, da so cilji in vsebine programov za 1. letnik preveč prilagojeni trenutnim potrebam poklica, prešibko je zastopano znanje za prihodnost in premalo so upoštewane smeri tehnološkega razvoja. Prav toliko učiteljev meni, da so izbrane vsebine in cilji glede na zdajšnje in prihodnje potrebe poklica uravnotežene. Prav tako različna so tudi mnenja ravnateljev. Nekoliko drugače menijo učitelji 2. letnika; približno dve tretjini jih pravita, da so izbrane vsebine in cilji glede zdajšnjih in prihodnjih potreb poklica uravnoteženi, tretjina pa, da so preveč prilagojeni trenutnim potrebam in da so prešibko zastopani znanje za prihodnost in smeri tehnološkega razvoja.

Navedena mnenja se ujemajo z ocenami reforme poklicnega in strokovnega izobraževanja v zvezi z nomenklaturo poklicev, ki ugotavljajo, da nomenklature nastajajo brez analize dela in anticipiranja izobraževalnih potreb in brez strokovnih podlag, ki bi jih morala zagotavljati sistematična analiza razvoja poklicev. Tako Svetlik pravi, da je nomenklatura poklicev preveč rigidna in premalo v prihodnost obrnjen instrument (Svetlik, 2000, str.15). Odslikava takega stanja nomenklatur poklicev se kaže v vsebinah in ciljnih programov, tem bolj ker predmetne kataloge oblikujejo predvsem učitelji, premalo pa pri tem sodelujejo zastopniki delodajalcev.

Ocene učiteljev in ravnateljev o tem, ali program daje dovolj potrebnega znanja za nadaljnje izobraževanje in omogoča posamezniku ustvarjanje delovne kariere ter ga ne "privezuje" samo na doseženo stopnjo izobrazbe, kažejo, da so te ocene za 2. letnik boljše kakor za 1. letnik. Približno 50 odstotkov učiteljev in ravnateljev meni, da je program za 2. letnik zelo ugoden, kar zadeva znanje, potrebno za nadaljnje izobraževanje in ustvarjanje delovne kariere; to so označili predvsem z oceno prav dobro. Omenjene ocene kažejo na eni strani, da programi poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji niso enostransko in preozko poklicno usmerjeni, temveč vsebujejo potrebno širino teoretičnega in praktičnega znanja, ki je potrebna posamezniku za uspešno delo v poklicu in za poklicni razvoj. Hkrati pa ocene izražajo ugotovitev, da bodo vajenci pridobili ustrezno znanje tudi za nadaljevanje izobraževanja, in sklepamo, da so programi glede tega enakovredni programom v

šolski organizaciji. Navedene ugotovitve izražajo zaupanje v kakovost znanja, pridobljenega v dualni organizaciji izobraževanja, in so še posebej dragocene glede na dvome o enakovrednosti pridobljenega znanja vajencev, izražene ob vpeljevanju dualne organizacije poklicnega izobraževanja.

Učitelji so nazadnje sporočili še globalne ocene predmetnega kataloga v celoti na podlagi petstopenjske lestvice (Preglednica 29).

Preglednica 29: Ocena predmetnega kataloga v celoti – skupaj vsi učitelji

OCENA KATALOGA	1. letnik 1997/98		2. letnik 1998/99	
	št.	%	št.	%
odličen	1	0,9	–	–
zelo dober	21	18,3	18	18,4
Dober	86	74,8	74	75,5
Slab	7	6,1	6	6,1

Večina vprašanih je ocenila predmetne kataloge kot dobre, manj kot 20 % jih meni, da so zelo dobri, 6 % jim je pripisalo oceno slabo, odlično pa komaj odstotek.

Zanimive razlike v globalni oceni predmetnega kataloga se kažejo med učitelji različnih predmetnih področij, to prikazuje preglednica 30.

Preglednica 30: Ocena predmetnega kataloga – učitelji po predmetnih področjih

OCENA KATALOGA	1. letnik 1997/98						2. letnik 1997/98					
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
	učitelji spl. pr.		učitelji str. pr.		učitelji PP		učitelji spl. pr.		učitelji str. pr.		učitelji PP	
odličen	1	1,5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
zelo dober	6	8,8	10	26,3	5	55,6	5	10,4	9	23,7	4	33,3
Dober	56	82,4	27	71,1	3	33,3	37	77,1	29	76,3	8	66,7
Slab	5	7,4	1	2,6	1	11,1	6	12,5	–	–	–	–
SKUPAJ	68	100	38	100	9	100	48	100	38	100	12	100

Tudi globalne ocene katalogov znanja po predmetnih področjih kažejo prevlado ocene dobro, vendar so razlike med učitelji splošnoizobraževalnih in strokovnoteoretičnih predmetov ter praktičnega

pouka. Najbolje ocenjujejo katalog znanja učitelji praktičnega pouka za oba letnika, saj je za 1. letnik prevladujoča ocena prav dobro, za 2. letnik pa je zapisalo to oceno le dobra tretjina učiteljev, vendar je to še vedno najvišji odstotek v primerjavi z učitelji drugih predmetnih področij. Tudi učitelji strokovnoteoretičnih predmetov za oba letnika ocenjujejo predmetne kataloge višje v primerjavi z učitelji splošnoizobraževalnih predmetov, vendar nekoliko nižje v primerjavi z učitelji praktičnega pouka. Omenjene globalne ocene predmetnih katalogov kažejo, da so predmetni katalogi za splošnoizobraževalne predmete v povprečju nižje ocenjeni kakor za druga predmetna področja. Menimo, da je tako zaradi prevelike teoretične naravnosti in prezahtevnosti ter premajhne poklicne obarvanosti.

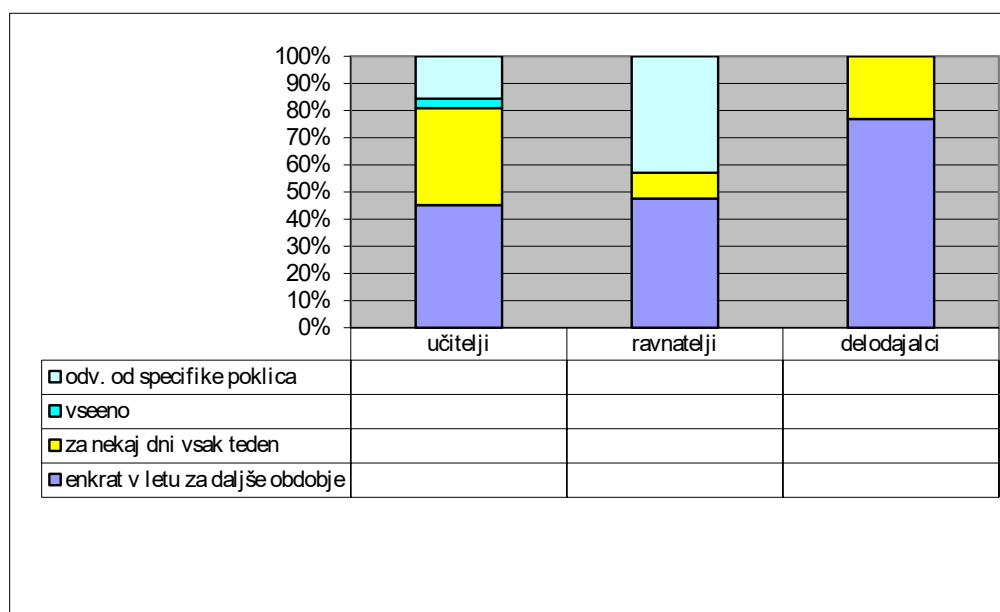
5. MNENJA IN OCENE O DRUGIH SESTAVINAH PROGRAMA IN O IZPELJAVI

Učitelji in ravnatelji ter delodajalci so sporočili mnenja in ocene o nekaterih vidikih izpeljave programov, ki zadevajo organizacijo praktičnega izobraževanja v delovnem procesu, obremenitev vajencev s poukom in šolski obisk ter mnenje o vzporednih izobraževalnih programih.

5.1 Organizacija praktičnega izobraževanja

Zanimalo nas je, kako učitelji in ravnatelji ocenjujejo različne organizacijske oblike menjave teoretičnega in praktičnega pouka v šoli in praktičnega izobraževanja v delovnem procesu. Pri tem gre bodisi za celoletno obliko, pri kateri se izobraževanje v šoli in v delovnem procesu menjuje vse šolsko leto bodisi za periodično, pri kateri poteka krajše ali daljše strnjeno praktično izobraževanje. Mogoče pa so tudi kombinirane organizacijske izpeljave, ki upoštevajo specifikko poklica. Mnenja anketirancev prikazuje graf 7.

Graf 7: Organizacija izpeljave praktičnega izobraževanja pri delodajalcu

Večina anketiranih meni, da je boljša strnjena organizacija praktičnega izobraževanja pri delodajalcu, torej enkrat v letu za daljše obdobje. Vendar je tudi veliko število učiteljev in delodajalcev, ki menijo, da ustrežata tudi dan ali dva na teden, na koncu šolskega leta pa strnjeno daljše obdobje. Ravnatelji poudarjajo specifi ke poklica. Menimo, da je za večino poklicev in delodajalcev ustrežna kombinirana oblika praktičnega izobraževanja, to pomeni 1–2 dni vsak teden, na koncu šolskega leta pa strnjeno obsežnejše praktično izobraževanje. Tako obliko so doslej že preskusili nekateri poklici (npr. mesar, cvetličar, vrtnar) in izkazalo se je, da omogoča boljšo povezavo med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem v šoli in pri delodajalcu. Najbolj nezadovoljni so bili delodajalci na začetku

poskusnega vpeljevanja dualnega sistema, ko so vajenci začeli s praktičnim izobraževanjem šele na koncu prvega letnika. Delodajalci so ob tem postavili vprašanje upravičenosti do nagrade vse leto in zahtevali, da se vajenci prej in bolj kontinuirano udeležujejo praktičnega izobraževanja.

5.2 Obremenjenost vajencev

Mnenje učiteljev, ravnateljev in delodajalcev o obremenjenosti vajencev je odvisno deloma od strukture predmetnika, urnika in drugih dejavnikov. Prikazuje jih preglednica 31.

Preglednica 31: Mnenje o obremenjenosti vajencev

OBREMENJENOST VAJENCEV	Povprečje ranga			
	učitelji 1. let.	učitelji 2. let.	ravnatelji	delodajalci
a) v celoti preveč obremenjeni	3,6	3,5	4,2	2,3
b) preveč splošnoizobraževalnih predmetov	2,8	3	3,3	2,7
c) preveč praktičnega dela	2,9	2,9	2,9	2,6
č) obremenjeni s teorijo	2,3	2,4	2,8	–

S trditvijo, da so vajenci v celoti preveč obremenjeni, se strinja več učiteljev in ravnateljev kakor pa delodajalcev. Najbolj se s to trditvijo strinjajo ravnatelji (povprečni rang ocene 4,2), najmanj pa delodajalci (povprečni rang ocene 2,3). Obremenitev vajencev gre bolj na račun splošnoizobraževalnih predmetov kakor pa teorije nasploh in praktičnega dela. Ugotovitve o obremenjenosti vajencev ne presenečajo in imajo svoje korenine v neposredni preteklosti v programih prilagojenih za obrt. Poskusno vpeljevanje teh programov je pokazalo, da ne bo mogoče dosegati boljše poklicne usposobljenosti na račun večanja obremenitve tedanjih dijakov, če ne bomo bodisi skrčili obsega splošnoizobraževalnih predmetov bodisi podaljšali trajanja izobraževanja za posamezne poklice (Bezič 1991).

Obremenitev vajencev se kaže v težavah, na katere opozarjajo učitelji in ravnatelji. Vajenci so preobremenjeni s teoretičnim poukom, zato zbranost in motivacija v zadnjih urah pouka popustita. Mnogi vajenci delajo pri delodajalcu prek obveznih ur praktičnega izobraževanja, zato so bolj utrujeni kakor dijaki v šolski organizaciji poklicnega izobraževanja. Pouk je manj učinkovit tudi zaradi prevelike koncentracije pouka posameznih predmetov. Zaradi periodičnega pouka so vajenci prikrajšani pri interesnih dejavnostih.

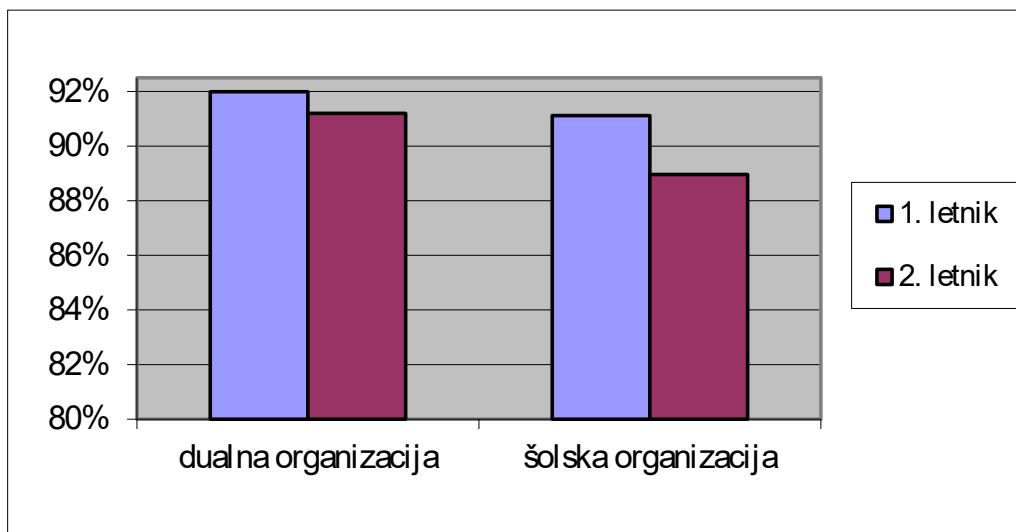
Učitelji in ravnatelji so dali nekaj predlogov za spremembo predmetnika in razbremenitev vajencev. Tako predlagajo zmanjšanje tedenske obremenitve vajencev na 34 ur in zmanjšanje obsega ur za posamezen predmet. Povečali bi obseg ur za informatiko, podjetniške vsebine, ekologijo, zdravje in varnost pri delu ter posamezne strokovnoteoretične vsebine. Razporeditev predmetov po letnikih naj

bo enakomernejša (npr. slovenščina in družboslovje; informatika čim bolj strnjeno, prav tako enourni predmeti). Število predmetov je treba zmanjšati (npr. združitev predmetov Umetnost in družbena znanja, integrirati predmeta gradbena mehanika in kalkulacije v tehnologijo v programu Zidar itn.). Navedeni predlogi kažejo, da vzrok obremenitve vajencev ni samo veliko ur pouka, temveč tudi število predmetov in prevelika ločenost teorije in prakse. Ob omenjeni problematiki se pojavi temeljna dilema, kako združiti na eni strani predloge učiteljev za povečanje števila ur za njihov predmet, po drugi strani opozorila o razbremenitvi vajencev in na tretji strani potrebe delodajalcev po večjem obsegu praktičnega izobraževanja. Menimo, da bi o tem morali razpravljati s socialnimi partnerji ob spremembi izhodišč za pripravo izobraževalnih programov. Tedaj bo treba znova oceniti ustreznost razmerij med temeljnimi predmetnimi področji ter med teoretičnim in praktičnim delom programa.

5.3 Šolski obisk

Ravnatelji so izrazili v odstotnih deležih šolski obisk vajencev in dijakov za 1. in 2. letnik v vzporednih programih za pridobitev istega naziva poklicne izobrazbe (dualna, šolska). V zvezi s šolskim obiskom vajencev smo predpostavljali, da bo višji pri vajencih in nižji pri dijakih. Ta predpostavka temelji na podatkih o šolskem obisku dijakov v prilagojenih programih za obrt, ki kažejo, da je bil višji kakor v neprilagojenem programu. Med razlogi za ugodnejše stanje šolskega obiska dijakov v prilagojenih programih je bila na prvem mestu motivacija za praktično izobraževanje v delovnem procesu, ki je povratno vplivala na izpolnjevanje šolskih obveznosti (Bezič 1991). Ker so omenjeni programi predhodnica programov v dualni organizaciji, smo želeli preveriti, ali se bodo ugotovitve o šolskem obisku ponovile, tokrat v prid vajencem. Podatke prikazuje graf 8.

Graf 8: Šolski obisk

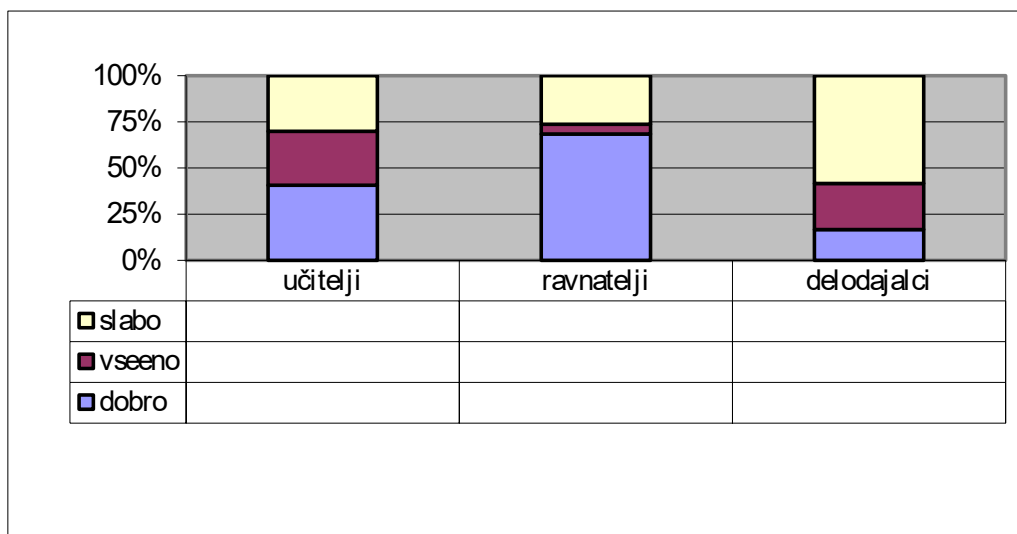
Podatki o šolskem obisku vajencev kažejo, da je le-ta nekoliko višji v 1. letniku kakor v 2. letniku in nekoliko višji v obeh letnikih v primerjavi z dijaki. Te razlike niso velike, vendar so potrdile naše

pričakovanje glede na pretekle izkušnje v prilagojenih programih za obrt. Menimo, da učno razmerje nalaga mladim ljudem tudi večje moralne obveznosti in odgovornosti do izpolnjevanja šolskih obveznosti.

5.4 Vzporedni izobraževalni programi (dualni, šolski)

Mnenja različnih skupin anketirancev o vzporednih izobraževalnih poteh za dosego istega naziva poklicne izobrazbe se vidno razlikujejo, to razberemo iz grafa 9.

Graf 9: Vzporedni programi

Podatki kažejo, da večina delodajalcev meni, da je slabo, ker sta za isti naziv poklicne izobrazbe dve izobraževalni poti, večina ravnateljev in velik del učiteljev pa meni, da je to dobro. Menimo, da izvirajo razlogi za ena in druga mnenja iz povsem različnih interesov in potreb. Tako delodajalci vidijo v šolski organizaciji poklicnega izobraževanja konkurenco dualni organizaciji, zato bi za številne poklice morala obstajati samo dualna organizacija. Vendar take systemske rešitve ni mogoče sprejeti čez noč, saj bi zaradi pomanjkanja učnih mest za nekatere poklice velik del mladine ostal pred šolskimi vrati. Iz tega zornega kota ocenjujejo učitelji in ravnatelji vzporedne možnosti izobraževanja za demokratičen systemski ukrep, ki omogoča izbiro na obeh straneh, tako pri delodajalcu kot posamezniku, ki se odloča za poklic.

5.5 Težave ob vpeljevanju dualne organizacije poklicnega izobraževanja

Težave ob vpeljevanju programov v dualni organizaciji so več ali manj znane, saj so bile predstavljene v javnosti na številnih posvetih in srečanjih socialnih partnerjev. Zato bomo strnili samo bistvene probleme, ki jih navajajo učitelji in ravnatelji, pri čemer naj pripomnimo, da težave niso vezane samo na izobraževalni program, temveč tudi na organizacijo in pogoje izpeljave.

Težave povzročajo:

- premalo učnih mest, zato mora šola oblikovati kombinirani oddelek;
- rok za oddajanje učne pogodbe je neustrezen (20. 3.) – predlagan je rok 20. 8.;
- oddelki se napolnijo šele poleti in vse do takrat šola ne ve, koliko bo oddelkov; to povzroča težave pri izdelavi urnika in oblikovanju potreb po pedagoškem osebju;
- zahtevna organizacija urnika zaradi uskladitve s šolsko organizacijo izobraževanja;
- neenakomerna obremenitev pedagoških delavcev in večji obseg dela (več konferenc ob različnih terminih, dvakrat na leto nov oddelek);
- po šolskem koledarju je težko ravnati;
- težave v zvezi s prostimi dnevi za pripravo vajenca na zaključni izpit;
- zaradi narave dela želijo nekateri delodajalci praktično izobraževanje samo v pomladanski izmeni;
- zmanjšanje plačila materialnih stroškov ob “enaki” porabi kot v oddelkih s šolsko organizacijo (iste stavbe, kurjava, dajatve, itn.);
- slabo sodelovanje med šolo in delodajalci, slaba usklajenost praktičnega pouka in praktičnega izobraževanja v delovnem procesu;
- pozno prinašanje potrdil o uspešno opravljenem praktičnem izobraževanju;
- prevelika širitev mreže izpeljevanja programov;
- prevelika prekinitvev pouka zaradi praktičnega izobraževanja pri delodajalcu povzročajo vajencu prilagoditvene in učne težave;
- starši se s težavami, ki nastajajo zaradi praktičnega izobraževanja obračajo po pomoč na šolo, ki glede tega nima kompetenc;
- treba je bolj sproti spremljati vajenca v praktičnem izobraževanju, ker nekateri delodajalci preveč prilagajajo praktično izobraževanje specifični proizvodnji ali pa vajenca zadržujejo pri preveč enoličnih in enostavnih delovnih nalogah;
- delodajalci ne obravnavajo vajenca v skladu s pedagoškimi načeli in zahtevajo nadurno delo, poleg tega pa neredno izpolnjujejo svoje pogodbene obveznosti;
- praktično znanje vajencev je zelo različno, država in zbornice morajo poskrbeti za ustrezno rešitev, da bodo posamezni vajenci pridobili manjkajoče praktično znanje.

6. MNENJA VAJENCEV O UČNEM OZRAČJU IN PROGRAMU

Z anketnim vprašalnikom smo želeli ugotoviti mnenja vajencev o tem, kako je v okviru programa in v šoli poskrbljeno za zadovoljevanje nekaterih socialnih potreb in interesov in kako ocenjujejo zahtevnost in obseg izobraževalnega programa. Vprašanja so zadevala: učni uspeh v 1. letniku, organizacijo pouka in urnik, odnose med vajenci in učitelji, zadovoljevanje socialnih potreb, počutje v šoli, odnose s sošolci ter oceno zahtevnosti in obsežnosti vsebin izobraževalnega programa.

Že v prikazu metodologije smo omenili, da je vprašalnike izpolnilo 65 vajencev v 2. letniku programov Avtomehanik, (29), Frizer (30) in Avtoklepar (6). Odgovore na posamezna vprašanja bomo prikazali v odstotnih deležih in jih sproti interpretirali.

Podatki o učnem uspehu ob koncu 1. letnika

V 1. letniku šolskega leta 1999/2000 je večina vajencev dosegla dober uspeh (48,4 %), sledijo vajenci s prav dobrim uspehom (28,1 %), precej manj je bilo odličnjakov (10,9 %) in vajencev z zadostnim (9,4 %) in nezadostnim uspehom (3,1 %). Menimo, da smo z navedenim splošnim učnim uspehom vajencev na koncu 1. letnika lahko zadovoljni, saj ne kaže visokega odstotka osipa.

Urniki

V zvezi z urnikom so nas zanimali začetek pouka in morebitne nezapolnjene ure v urniku. Polovica vajencev začenja s poukom pred osmo uro (50,8 %), to število ni zanemarljivo, če upoštevamo, da je enak odstotek vozačev. Le manjšina vajencev navaja, da ima urnik nezapolnjene ure ali tako imenovane "luknje" (15,4 %). Nekoliko večji odstotek vajencev izjavlja, da je pouk športne vzgoje ločen od pouka drugih predmetov (17,2 %); to največkrat pomeni, da imajo ta predmet tedaj, ko ni pouka. Če upoštevamo podatek, da kar 50,8 % vajencev po pouku čaka na javni prevoz domov, to zagotovo ni dobro.

Medčloveški odnosi in ozračje v razredu

Naslednji sklop vprašanj je bil namenjen odnosom med vajenci in učitelji ter odnosom med vajenci. Zanimalo nas je, ali se učitelji zanimajo za počutje vajenca pri svojem predmetu. Skoraj dve tretjini vajencev sta odgovorili pritrdilno (67,7 %), tretjina vajencev pa negativno. Podatki kažejo, da se učitelji trudijo za dober odnos do vajencev in skušajo upoštevati njihovo osebnost, zato nas nekoliko preseneča ugotovitev, da si le tretjina vajencev upa odkrito govoriti z učiteljem, večina pa le z nekaterimi. Ta podatek kaže, da so odnosi med vajenci in učitelji še preveč prežeti s tradicionalnimi odnosi podrejenosti vajenca in nadrejenosti učitelja. O šolskih problemih se vajenci najpogosteje pogovorijo s sošolci (30,5 %), sledi razrednik (26,2 %), nato starši (18,4 %), precej manj pa z učiteljem predmeta, pri katerem ima vajenec težave (9,9 %) in najmanj s šolsko svetovalno službo

(3,5 %). O osebnih težavah razpravljajo največkrat s prijatelji (38,3 %) in starši (24,2 %), manjkrat pa z drugimi (s sorodniki 9,2 %, z učitelji 3 %, z drugimi 12 %).

Prej navedene ugotovitve, da vajenci ne iščejo najprej pomoči pri učitelju predmeta, pri katerem imajo težave, so nekako v neskladju z ocenami večine vajencev (90,6 %), da učitelji pomagajo pri pouku, če je potrebno, in dajejo napotke za uspešno učenje pri njihovem predmetu (90,8 %). Kljub temu se o šolskih težavah prej pogovorijo s sošolci in razrednikom kakor pa z učiteljem predmeta. Menimo, da to izraža pomanjkljivo medsebojno zaupanje. Glede pravičnosti ocenjevanja so mnenja vajencev manj ugodna, saj jih 66,1 % meni, da so učitelji pravični, in 33,9 %, da niso. Ocenjevanje je torej še vedno sredstvo za izražanje učiteljeve nadmoči nad dijaki in sredstvo discipliniranja razreda in posameznika.

Večina odgovorov kaže, da je ozračje v razredu zelo pozitivno saj 78,1% vajencev pravi, da je sproščeno. Še večji odstotek vajencev pravi, da pri pouku lahko povedo svoje mnenje (89,2 %). Zelo ugodne so tudi ocene vajencev o spoštovanju njihove osebnosti in upoštevanju socialnih potreb, saj 76,2% vajencev meni, da jih učitelji spoštujejo in 83,9 % jih trdi, da so jih učitelji pripravljeni poslušati.

Doživljanje šole in samega sebe

V tem sklopu so vajenci izrazili nekaj mnenj o svojih čustvih in doživljanju svojega uspeha in napredka. Tako je 74,2 % vajencev odgovorilo, da so srečni. Precej višji odstotek jih pravi, da uživajo ob uspehu in napredovanju (87,1 %) – s tem pa niso mislili samo šolski uspeh, temveč uspeh na različnih področjih. Razveseljiv je podatek, da 69,8 % vajencev šolsko delo zadovoljuje, to pa pomeni, da drugi, in teh je kar precej, pri šolskem učenju ne občutijo potrebnega zadovoljstva.

Zanimiva ugotovitev, ki se nekako ujema z mladostnikovo značilnostjo je, da je 41,3% vajencev pogosto razburjenih. To je značilna plat čustvenega doživljanja mladostnika, za katerega pravimo, da je nestalno, pogosto burno in hkrati znamenje miselnega dozorevanja, ki ga spremlja upor proti dotedanjam avtoritetam resnice. Sicer pa večina vajencev pravi, da jih ni strah (73 %) in da niso potrti (81 %) in tudi dolgočasijo se ne (73 %).

Odnosi med sošolci

Ko vajenci ocenjujejo odnose s sošolci iz različnih zornih kotov, so vse ocene dokaj ugodne, razen ene, ki odkriva tekmovalnost in egoizem. Tako 78,5 % vajencev pravi, da sodelujejo v skupinah. Izredno visoko število vajencev pravi, da so s sošolci prijatelji (90,8 %), da gojijo pripadnost poklicu, razredu in šoli (93,8 %). Ob navedenih pozitivnih odnosih pa smo začudeno ugotovili, da kar 68,9 % vajencev pravi, da posamezniki skrivajo svoje delo in so tekmovalni. Vemo, da ni vsaka tekmovalnost nepedagoška in da je vzgoja zdrave tekmovalnosti posameznika s seboj in s skupino, ki ji pripada, nujna. Nezdrava tekmovalnost se razvije tedaj, ko učitelj načrtno in pogosto spodbuja tekmovalnost med posamezniki z različnimi učnimi zmožnostmi in drugimi posebnostmi, zaradi katerih največkrat isti doživljajo poraz. Tudi skrivanje lastnega dela kaže na vrednoto, ki meji na egoizem ali pa

egocentričnost. Deloma so lahko omenjene lastnosti povezane z nekaterimi vrednotami, ki v današnjih tržnih razmerah dela pridobivajo pomen, pri čemer mislimo na podjetnost, konkurenco, uspešnost in še vrsto drugih. Vendar posamezne lastnosti človeku še ne zagotavljajo uspeha v poklicnem delu, če hkrati ne razvije tudi ustreznih moralnih norm in etike svojega ravnanja in dela. Zato bi morali biti ob navedenih ugotovitvah primerno občutljivi tako učitelji kakor delodajalci.

Ocena zahtevnosti in obsežnosti vsebin programa

Večina vajencev meni, da program kot celota ni prezahteven (78,5 %), temveč so prezahtevni in preobsežni posamezni predmeti (53,8 %). Za vajence je najzahtevnejša matematika (77,8 %), sledi ji tuji jezik (22 %). Zato je povsem razumljivo, da je med predmeti, pri katerih bi vajenci potrebovali pomoč, na prvem mestu matematika (34,3 %), sledi poklicna tehnologija (32,9 %), tuji jezik (17,1 %), slovenščina (11,4 %), praktični pouk (2,9 %) in fizika (1,4 %). Navedeni podatki se ujemajo z ugotovitvijo o velikem številu negativnih ocen pri predmetu tehnologija, to pomeni, da bo treba poleg kataloga spremeniti tudi način poučevanja in preskrbeti ustrezne učbenike. Nesmiselno je namreč povečati kvantiteto znanja, če se na zaključnem izpitu potem ugotovi, da imajo vajenci slabo pregledno in utrjeno znanje, ki ga ne znajo najbolje povezati z uporabo pri praktičnem izdelku.

7. SKLEP IN PREDLOGI

Na podlagi spremljanja poskusnega vpeljevanja programov srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji lahko strnemo bistvene ugotovitve in oblikujemo predloge za dopolnitev in spremembo programov in njihovo izpeljavo.

7.1 Vpeljevanje dualne organizacije srednjega poklicnega izobraževanja

Dualna organizacija srednjega poklicnega izobraževanja je bila v Sloveniji vpeljana ob gospodarskem prestrukturiranju in reorganizaciji podjetij v skladu z vpeljevanjem sistema tržne ekonomije. Zato so bili delodajalci, zbornice in sindikati postavljeni pred zahtevne izobraževalne naloge, za katere ni bilo mogoče v kratkem času dobiti ustrezno usposobljenega osebja in opremljenih učnih mest. Vpeljevanje dualne organizacije srednjega poklicnega izobraževanja je spremljalo neskladje med razvojem programov in premajhno ponudbo učnih mest za nekatere poklice. Razlog za to je med drugim tudi ta, da so delodajalci razumeli izobraževanje predvsem kot strošek in ne kot način ustrezno usposobljenih zaposlencev. Čeprav so bili uresničeni nekateri denarni stimulatívni ukrepi, pa le-ti niso bili dovolj močna in dolgotrajna motivacija. Pričakovanja delodajalcev so bila usmerjena predvsem v ustrezne davčne olajšave in subvencije pri opremljanju učnih mest. Usmerjanje v dualno organizacijo poklicnega izobraževanja je bilo v mnogih okoljih povezano s predsodki, preživelim tradicionalnim vrednotenjem poklicev in pomanjkljivim poznavanjem posebnosti in prednosti dualne izobraževalne poti. Nehote se je porodilo vprašanje, ali šolska oblika poklicnega izobraževanja za isti naziv poklicne izobrazbe, ne pomeni konkurence dualni organizaciji. Razvoj ponudbe učnih mest za posamezne poklice (mizar, frizer, avtomehanic, morda tudi prodajalec itn.) in sama narava poklicnega dela dokazujeta, da je za nekatere poklice smotrna in tudi mogoča samo dualna organizacija izobraževanja. Zdajšnja ponudba raznovrstnih programov za nekatere poklice ne zagotavlja polnoštevilčnih oddelkov ne v šolski ne v dualni organizaciji. Menimo, da je razvoj poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji dosegel točko, ko ni več mogoče odlašati s strateškimi odločitvami. Treba bo zlasti:

- odločiti, za katere poklice bo prednostna ali edina dualna organizacija izobraževanja in za katere šolska;
- izdelati načrt stimulacij za delodajalce;
- okrepiti vlogo sindikatov pri načrtovanju dualne organizacije in kontroli uspehov vajencev pri praktičnem izobraževanju v delovnem procesu;
- odločiti, kje bodo vajenci dobili praktično znanje, ki ga ne dobijo pri delodajalcu;
- razviti modulsko sestavo programov in izpeljavo v sodelovanju šola–delodajalec–medpodjetniški center za praktično izobraževanje; tako bo mogoče izobraževati široke poklicne profile in hkrati zagotoviti posebno znanje za posamezen poklic;

- za uresničevanje ciljev poklicne orientacije razviti več raznovrstnih praktičnih dejavnosti v osnovni šoli in spoznavanje poklicev v neposrednem delovnem okolju, ki naj pripomorejo k odločitvi učencev za poklicno izobraževanje.

7.2 Predlogi za izboljšanje vmesnega preskusa in praktičnega dela zaključnega izpita

Uresničitev temeljnega cilja dualne organizacije poklicnega izobraževanja, to je praktična poklicna usposobljenost vajencev, je bila predstavljena na vmesnem preskusu in praktičnem delu zaključnega izpita. Izpit je v prvem roku uspešno opravilo 99,4 % vajencev. Ne moremo pa biti zadovoljni s splošnim učnim uspehom vajencev v 1. in 2. letniku, ki se je za posamezen poklic v junijskem roku znižal na 67,9 % in se na zaključnem izpitu v istem roku zvišal na 87,5 %. Splošni učni uspeh v 1. letniku se poslabša predvsem zaradi neuspešnosti pri splošnoizobraževalnih predmetih, v 2. letniku pa strokovnoteoretičnih, zlasti tehnologiji, pri kateri je imelo 55 % vajencev popravni izpit zaključnega izpita; kar 33% jih je izjavilo, da bi potrebovali pomoč pri učenju. Neposredne vzroke za tako stanje lahko deloma izpeljemo iz mnenj in ocen učiteljev o predmetnih katalogih. Preden bomo sintetizirali ugotovitve o katalogih znanja in celotnem programu, naj prikažemo predloge za izboljšanje vmesnega preskusa in praktičnega dela zaključnega izpita.

- Gospodarska in Obrtna zbornica naj za primere, ko delodajalec nima pogojev za izpeljavo celotnega izpitnega kataloga, organizirata bodisi kroženje vajenca pri več delodajalcih bodisi v dogovoru s šolsko delavnico ali medpodjetniškim centrom za praktično izobraževanje. Tudi za izpeljavo preskusov znanja in praktičnega dela zaključnega izpita v šolski delavnici je treba priskrbeti ustrezno opremo, stroje in naprave.
- Letos je bilo precej predlogov strokovnih komisij in evalvatorjev, naj se v prihodnosti za več poklicev organizira praktični del zaključnega izpita pri delodajalcu ali v za to namenjenih medpodjetniških centrih za praktično izobraževanje, saj je šolska delavnica le približek resničnega delovnega okolja.
- Izpitne kataloge za nekatere poklice je treba popraviti tako, da bodo vse sestavine vmesnega preskusa in zaključnega izpita (cilji, storitve/naloge/izdelki, teoretično znanje, materiali, stroji ipd.) pregledno, jasno in nedvoumno opredeljene. Preverili naj bi vsebino, obseg in zahtevnost ter čas izdelave, jih uskladili z ugotovitvami spremljave za posamezen poklic ter razširili seznam storitev/izdelkov in delovnih preskusov ter vajencem omogočili ustrezno izbirnost.
- Vajenec naj izbere izdelek po izpitnem katalogu v sodelovanju z delodajalcem ali v šoli ob učiteljevi pomoči. Pri tem naj se nekoliko upoštevatata tehnološko področje vajenčevega usposabljanja in ustrezna zahtevnost izdelka, glede na doseženo praktično znanje, predvideni čas za izdelavo izdelka ali storitve.
- Podobno kakor velja za izbiro izdelkov velja tudi za dokumentacijo. Izkazalo se je, da je bila vsebinsko in grafično boljša dokumentacija, ki so jo vajenci pripravili pri pouku v šoli. Vsekakor jo mora pregledati in potrditi delodajalec.

- Nadzornik naj dobi dokumentacijo pred začetkom izpita, da lahko zagotovi ustrezne pogoje in se pripravi na nadzor. Na podlagi dokumentacije naj nadzornik določi čas za izdelavo in dokončanje izdelka/storitve. Le tako lahko glede na zahtevnost in obdelanost sestavnih delov zagotovi enake pogoje dela.
- V dnevniku naj bo več prostora za širši tehnološki opis nalog, dodati je treba obrazce za 24 tednov praktičnega izobraževanja; v zapisniku o opravljanju vmesnega preskusa in praktičnega dela zaključnega izpita naj bo več prostora za opis nekaterih sestavin (npr. delovni preskusi ipd.).
- Za člane izpitnih odborov in komisij naj bi organizirali seminar o pedagoško–psiholoških osnovah preskusov znanja – pristojnosti komisije, komunikacija, oblikovanje vprašanj za zagovor, prenašanje povratnih informacij, neposredno opazovanje in zapisovanje, ravnanje v konfliktnih situacijah.
- Delodajalce je treba spodbuditi, da se bodo udeleževali praktičnega dela zaključnega izpita.
- Učitelji in delodajalci naj dosledno zahtevajo upoštevanje varnosti pri delu ter uporabo delovne obleke in zaščitnih sredstev; vajence naj navajajo na boljši odnos do orodja in urejenost delovnega mesta.
- Razvijati je treba sodelovanje med šolami in delodajalci in v ta namen predvideti čas, denar in koordinatorja.

7.3 Mnenja o predmetnikih

Anketiranci menijo, da so predmetniki novih in prenovljenih programov ustrežnejši od dozdajšnjih in da v globalu ustrezajo potrebam poklica. Prav tako je dobro ocenjeno razmerje med teorijo in prakso. Vendar vprašanci predlagajo tudi dopolnitev predmetnikov. Pozornost zbuja zlasti predlog učiteljev 2. letnika, naj se poveča obseg strokovne teorije in praktičnega pouka. Njihovo mnenje se ujema z oceno približno 50 % učiteljev strokovnoteoretičnih predmetov, ki menijo, da bi moral biti njihov predmet v 2. letniku v programu obširneje zastopan. Zanimivo je, da učitelji – tako je bilo tudi v preteklosti – v svojih kritičnih pripombah k učnim načrtom ali katalogom znanja največkrat ne predlagajo krčitve obsega in zahtevnosti učnih vsebin glede na dano število ur, temveč nasprotno, zahtevajo povečanje števila ur za predmet. Razlogi za povečanje obsega ur praktičnega pouka v šoli so nam znani, ker nekateri programi (Mizar, Zidar, Tesar) v 2. in 3. letniku sprva niso imeli praktičnega pouka. Tako šole niso mogle dopolniti praktičnega znanja vajencev, pridobljenega pri delodajalcih in odpraviti nekaterih vrzeli v znanju. Ta pomanjkljivost je zdaj odpravljena in v vseh programih je praktični pouk v vseh letnikih izobraževanja.

Pri ocenah učiteljev o tem, koliko njihov predmet pripomore k uresničevanju globalnih ciljev in vsebin programa smo ugotovili, da je po mnenju učiteljev splošnoizobraževalnih predmetov splošno znanje pomembno predvsem za razvijanje splošnih sposobnosti in vajencevega osebnega razvoja, učitelji strokovnoteoretičnih predmetov in praktičnega pouka pa menijo, da bolj pripomorejo k teoretični in praktični poklicni usposobitvi vajenca.

Ne glede na omenjene razlike v ocenah o pomenu posameznega predmeta za uresničevanje globalnih ciljev in vsebin programa pa ugotavljamo, da učitelji pri načrtovanju predmetnih katalogov in pri ocenjevanju njihovega obsega in zahtevnosti dajejo prednost uporabnemu znanju, praktičnosti, povezanosti s poklicem, izkušnjskemu učenju in samostojnemu delu vajencev pred sistematičnim in teoretičnim ter s poklicem nepovezanim znanjem in učenjem iz knjig.

7.4 Uresničevanje posamezne vrste ciljev

Učitelji imajo tudi različna mnenja o uresničevanju posamezne vrste ciljev. Tako pri informativnih ciljeh učitelji praktičnega pouka, v primerjavi z učitelji drugih predmetov, više vrednotijo cilje: transfer znanja za razvoj v poklicu, razvijanje interesov in prilagoditev pouka potrebam poklica ter vsebine za čustveni razvoj vajenca. Učitelji splošnoizobraževalnih predmetov se najmanj strinjajo s trditvami, da večino znanja odlikuje velik transfer za razvoj v poklicu in da je dovolj napolnjen za prilagoditev učne snovi prihodnjemu poklicu vajenca. Navedene ocene kažejo na neusklajenost vsebin in ciljev katalogov znanja za splošne predmete z naravo poklicnega izobraževanja, čeprav je bilo glede tega že marsikaj narejeno. Pri tem sta bila uveljavljena dva načina aplikacije splošnoizobraževalnih vsebin na poklicno področje. Prvi način je v katalogu znanja opredelil 60 % temeljnih ciljev in vsebin (osnovni moduli), za preostalih 40 % obsega ur pa so bili opredeljeni izbirni tematski sklopi. Drugi način je podoben prvemu, le da preostalih 40 % obsega ur v predmetnem katalogu vsebinsko ni opredeljen, temveč je aplikacija na poklicno področje prepuščena učitelju. Omenjena razmerja so bila okvirna in so jih sestavljavci predmetnega kataloga smiselno prilagodili posameznemu predmetu. (Zapisnik skupnega sestanka svetovalcev za splošnoizobraževalne predmete Zavoda RS za šolstvo in svetovalcev za strokovna področja Centra RS za poklicno izobraževanje, 11. 5. 1999). Ugotovitve spremljave kažejo, da učitelji na tem področju potrebujejo pomoč bodisi z dopolnitvijo katalogov znanja z aplikativnimi vsebinami bodisi z navodili, kako naj sami pripravijo ustrezno aplikacijo.

Ocene formativnih ciljev (kognitivna orientacija) kažejo, da učitelji najpogosteje uresničujejo cilj kakovostno spoznavanje učne snovi, najmanj pogosto pa uporabo informacijske tehnologije. Menimo, da je vzrok za to premajhna usposobljenost učiteljev.

Med cilji motorične orientacije učitelji najpogosteje uresničijo pri vajencih obvladanje konkretnih delovnih postopkov, in to je povsem v skladu s temeljnim ciljem poklicnega izobraževanja: doseči praktično uporabno znanje, podprto s poznavanjem posameznih teoretskih osnov. Hkrati pa je uspešnost posameznika pri poklicnem delu odvisna tudi od tega, koliko je sposoben samostojno uporabljati znanja pri ugotavljanju in reševanju tehnoloških problemov in ali premore neko višjo stopnjo delovne samostojnosti in tehnološke inovativnosti. Zato bo treba tudi drugim formativnim ciljem v prihodnje nameniti več pozornosti, zlasti samostojnemu reševanju problemov, inovativnosti in sposobnosti ravnanja v kritičnih situacijah. Danes posameznik čedalje več dela v skupini, v kateri mora biti pripravljen prevzemati različne vloge, od podrejanja skupnim ciljem do vodenja, zato je njegova poklicna kompetenca splet znanja, sposobnosti in ustreznih značajskih lastnosti.

Glede uresničevanja socializacijskih ciljev je spremljava pokazala, da učitelji pogosteje uresničujejo splošne cilje, pomembne za posameznikovo osebno življenje in večino poklicev (osebni razvoj, osebna kultura in poštenost, sposobnost razumevanja drugega ipd.), in redkeje cilje, ki se izrazijo pri poklicnem delu, kot so komuniciranje s strankami in poslovnimi partnerji, odnos do nadrejenih in podrejenih, solidarnost s cilji podjetja ipd. Te ocene potrjujejo že znano izkušnjo, da poklicna šola v svojih delovnih in življenjskih razmerah ter v odnosih vajenec– učitelj ne more uresničiti vseh ciljev poklicne socializacije. Poklicna šola daje znanje in razvije splošne sposobnosti ter lastnosti in vrednote, ki pomagajo človeku, da doseže neko stopnjo osebne in poklicne zrelosti. Lahko bi rekli, da poklicna šola dokonča sekundarno socializacijo, na kateri bo posameznik ustvarjal svojo osebno srečo in poklicno uspešnost. Poklicne lastnosti in poklicna identiteta se oblikujejo v neposrednem delovnem procesu.

Ne glede na omenjene ugotovitve menimo, da so učitelji in tudi mojstri izobraževalci premalo usposobljeni za uresničevanje socializacijskih ciljev, ki so v mnogočem povezani z vzgojnostjo pouka in s pedagoškim režimom šole ter organizacijsko kulturo dela v podjetju. Socializacijske naloge poklicne šole so bile v neposredni preteklosti zapostavljene, saj je bila primarna naloga poklicne šole uresničiti vsebino učnih načrtov. Pri tem so bile manj pomembne formalno – izobraževalne in vzgojne naloge pouka ali pa so jim namenili le toliko pozornosti, kolikor so pripomogle k uresničevanju splošnih vzgojno–izobraževalnih smotrov. Tudi danes je prva naloga poklicne šole dati dobro temeljno splošno in strokovno ter praktično znanje, toda vzgoja in poklicna socializacija morata biti vpeta v pouk pri vsakem predmetu, v odnose med vsemi udeleženci vzgojno–izobraževalnega procesa ter v organizacijo življenja in dela šole in neposrednega delovnega procesa. Znanje namreč nima samo informacijske vrednosti, in še tako trdno pridobljeno ne pomeni veliko, če ni povezano z vrednotami, ob katerih se vajenec zave, da se je bilo za to znanje vredno truditi, saj bo pomembno tudi v poznejšem osebнем življenju in poklicu. Neposredno spremljanje vmesnega preskusa in praktičnega dela zaključnega izpita ter pregled dokumentacije (zapisniki) kažejo, da namenjajo izpitne komisije premalo pozornosti prav ugotavljanju, koliko so razvite vajenčeve sposobnosti in poklicne lastnosti, ki se izražajo pri izdelavi praktičnega izdelka. Tovrstna opažanja so v zapisnikih o vmesnem preskusu in praktičnem delu zaključnega izpita različna, pri nekaterih poklicih povsem prezrta, pri drugih pa korektno zapisana. Zato predlagamo, da se v pedagoško in specialno didaktično spopolnjevanje učiteljev in mojstrov izobraževalcev uvrstijo tudi teme o razvijanju specifičnih sposobnosti in poklicni socializaciji.

7.5 Mnenje o katalogih znanja

Pri pripravi katalogov znanja je bilo glede zahtevnosti, obsežnosti in težavnosti eno od načel, da morajo biti upoštevane zahtevnost poklica in učne zmogljivosti vajencev. Ugotovitve spremljanja kažejo, da se učitelji povprečno bolj strinjajo s trditvami, da je premalo časa za ponavljanje in utrjevanje in da so mnoge teme obdelane formalno ali pa sploh ne, kakor pa s trditvami, da so predmetni katalogi preobsežni glede na število ur in zahtevnost poklica ter prezahtevni za učence, ki se vpisujejo v tovrstne programe. V celoti se največji odstotek učiteljev strinja z dvema izjavama, in sicer: da so uresničili vse zahteve kataloga znanja, vendar je znanje trdno le pri manjšini (35 %

učiteljev za 1. letnik in približno 45 % učiteljev za 2. letnik) ter, da so zahteve formalno uresničene, znanje pa ni utrjeno (35,7 % za 1. letnik in 44,8 % za 2. letnik).

Učitelji navajajo različne razloge, zakaj jim ni uspelo v celoti uresničiti zahtev katalogov: med prvimi prenatrpanost kataloga ali nesorazmerje med številom ur in obsežnostjo ter prezahtevnostjo učne snovi za raven poklicne šole. V pripombah k posameznemu predmetnemu katalogu so učitelji tudi izjavili, katere teme so prezahtevne in preobširne, kaj je zastarelo in katere sodobne vsebine ter metode učenja in poučevanja bi bilo treba uporabiti. Zagotovo ne bo mogoče iskati rešitev v povečanju števila ur, kajti naša spremljava je pokazala visoko stopnjo strinjanja učiteljev in ravnateljev v tem, da so vajenci preobremenjeni. Po njihovem mnenju so vajenci v celoti preveč obremenjeni in nekoliko bolj zaradi splošnoizobraževalnih predmetov kakor zaradi praktičnega dela in teorije.ocene delodajalcev pa kažejo nizko stopnjo strinjanja z izjavo, da so vajenci v celoti preveč obremenjeni (povprečni rang ocene 2,3).

Rešitev vidimo v temeljitemu pregledu katalogov znanja in vsebinski razbremenitvi ter primerni stopnji zahtevnosti. Učitelji vidijo racionalizacijo ali prihranek časa tudi v bolj usklajenem pouku različnih predmetov in boljšem povezovanju teorije in vaj; prihranek časa pa bi lahko namenili obravnavi temeljnih vsebin ter ponavljanju in utrjevanju. Vendar menimo, da to še ne bi odpravilo zdajšnje predmetne razdrobljenosti predmetnikov. Da bi odpravili ločenost pouka strokovne teorije in praktičnega pouka in dosegli, da se velik del teoretičnega znanja podaja z izkustvenejšim učenjem ali s praktičnim poukom bi morali dopolniti metodologijo in strokovna izhodišča za pripravo programov. Vendar novih programskih rešitev ne bo mogoče uresničiti v starih okvirih, pri tem mislimo zlasti na standarde in normative, pogoje financiranja in vlogo regionalne skupnosti ter posamezne šole.

7.6 Pogoji za uresničevanje katalogov znanja

Pogoji za uresničevanje katalogov znanja so različni po predmetih in šolah in edino mogoča sintezna ugotovitev je, da so glede tega splošnoizobraževalni predmeti na boljšem kakor strokovnoteoretični in praktični pouk. Čeprav je bilo v zadnjem obdobju veliko denarja vložena v opremljanje poklicnih šol, pa je razvoj tehnologij in materialov tako hiter, da ga s posodabljanjem opreme ni mogoče dohitevati. To velja še posebej za pouk tehnologije in praktični pouk. Pri tem primanjkuje sodobnih učil in pripomočkov, ki niso šolska učila, temveč so delovna sredstva, strojni deli ipd. Šole si pomagajo tako, da učitelji veliko učnih pripomočkov izdelajo sami, nekatere pa si sposodijo v učilnicah ali delavnicah sorodnih predmetov. Stanje bi se lahko izboljšalo s tremi ukrepi: racionalizacijo mreže izpeljevanja izobraževalnih programov, s participacijo predstavnikov delodajalcev, lokalnih skupnosti in posameznih delodajalcev pri opremljanju šol in s postavitvijo medpodjetniških centrov za praktično izobraževanje. V izpeljavi programa, šola–delodajalec–medpodjetniški center, bi omogočili izobraževanje širokega poklicnega profila na podlagi sprejetih standardov znanja.

Podobno je z učbeniki. Glede teh je najslabše poskrbljeno za praktični pouk, za katerega v vseh šestih programih primanjkuje učbenikov ali jih sploh ni. Za tehnologijo sicer imajo v nekaterih programih

(avtomehanik, mizar) ustrezen učbenik, v drugih pa učbenik ne zadošča ali pa je zastarel. Učitelji si pomagajo z iskanjem gradiva po različnih virih in uporabljajo učbenike sorodnih predmetov. Menijo, da so učbeniki za splošnoizobraževalne predmete preobsežni glede na število ur za predmet, nesodobni in neprilagojeni poklicnemu izobraževanju, v njih je preveč teorije in premalo praktičnih zgledov, uporabnih v poklicu.

7.7 Globalne ocene izobraževalnega programa

Učitelji in ravnatelji so iz določenih zornih kotov na splošno ocenili tudi izobraževalni program. Prva globalna ocena zadeva razmerje med cilji in vsebinami programa glede na zdajšnje in prihodnje potrebe poklica. Zanimivo je, da polovica anketiranih učiteljev za 1. letnik in prav toliko ravnateljev meni, da so cilji in vsebine programa preveč prilagojeni trenutnim potrebam, premalo pozornosti pa je namenjeno perspektivnemu znanju in smerem tehnološkega razvoja. Približno dve tretjini učiteljev za 2. letnik menita, da so izbrane vsebine in cilji glede na zdajšnje in prihodnje potrebe poklica uravnoteženi. Razlike v omenjenih ocenah kažejo, da je treba preveriti nomenklature poklicev in opraviti nekatere analize razvoja poklicev in dela ter na podlagi izsledkov oblikovati vsebine in cilje programa. Menimo, da se bomo le tako ognili morebitnim kritikam, da so nomenklature in na njih temelječi programi premalo usmerjeni v prihodnost.

Naslednja globalna ocena programa je spodbudnejša, saj je približno 50 % učiteljev za 2. letnik in prav toliko ravnateljev zapisalo povprečno oceno prav dobro; menijo, da je program zelo ugoden, kar zadeva znanje, potrebno za nadaljnje izobraževanje in ustvarjanje delovne kariere. Navedene ocene so še posebno dragocene glede na dvome o enakovrednosti pridobljenega znanja vajencev, izražene ob vpeljevanju dualne organizacije.

Kar zadeva organizacijo praktičnega izobraževanja v delovnem procesu in izmenjavo s teoretičnim in praktičnim poukom v šoli, je spremljava pokazala, da je po mnenju večine boljša strnjena organizacija praktičnega izobraževanja, to je enkrat na leto za daljše obdobje. Pomembno pa je tudi mnenje tretjine učiteljev in četrtnine delodajalcev, da je ustrezno tudi praktično izobraževanje nekaj dni v tednu, ki poteka vse leto in mnenja skoraj polovice ravnateljev, da je treba upoštevati posebne značilnosti poklica. Menimo, da bo treba ustrezne rešitve poiskati v kombinaciji strnjene in celoletne izpeljave (po dnevih vse leto); to bo tudi zmanjšalo vajencem težave, ki nastajajo zaradi predolge prekinitve s poukom v šoli.

Zanimiva so mnenja anketirancev o vzporednih izobraževalnih programih srednjega poklicnega izobraževanja, saj se izjave delodajalcev, učiteljev in ravnateljev bistveno razlikujejo. Tako največ delodajalcev meni, da je to slabo in največ ravnateljev, da je dobro. Mnenja učiteljev so najbolj razdeljena med vse tri ocene – dobro (40,7 %), slabo (30,1 %) in vseeno (29,2 %). Menimo, da te ocene izražajo različne potrebe in interese anketirancev. Tako delodajalci vidijo v šolski organizaciji v bistvu konkurenco in zaviralni dejavnik v razvoju dualne organizacije. Za nekatere učitelje pomeni dualna organizacija izobraževanja, zlasti če bi se razširila na veliko programov in postala za nekatere poklice edina ali prevladujoča izobraževalna oblika, socialno negotovost.

7.8 Mnenja vajencev o učnem ozračju in programu

Mnenja vajencev o učnem ozračju in programu kažejo, kako šola upošteva njihove socialne potrebe in kakšni so odnosi med udeleženci vzgojno–izobraževalnega procesa, mnenja vajencev o odnosih z učitelji pa povedo, da med vajenci in nekaterimi učitelji ni sproščenih odnosov in zaupanja. Predvsem učitelj ni prvi človek na šoli, pri katerem bi vajenec iskal pomoč ob učnih težavah in pri urejanju drugih problemov. To se nekako ne ujema z oceno večine vajencev, da se učitelji zanimajo za njihovo počutje pri predmetu in so pripravljeni pomagati pri pouku, če je potrebno. Očitno je ocenjevanje še zmeraj tista točka šolskega dela, ki pri dobri tretjini vajencev zbuja občutek, da učitelji niso pravični.

Med večinoma pozitivnimi ocenami vajencev o zadovoljevanju njihovih socialnih potreb v šoli in odnosih med sošolci ter počutju v razredu se nagiba v negativno smer mnenje okoli 70 % vajencev, da posamezniki skrivajo svoje delo in so tekmovalni. Pri tem smo se vprašali, ali gre za zdravo tekmovalnost ali za tekmovalnosti v duhu novega podjetništva, povezano s konkurenco, ki ne temelji vselej na moralnih normah in etiki ravnanja.

Mnenja vajencev o programu kažejo, da so prezahtevni in preobsežni posamezni predmeti, zlasti matematika, pri kateri bi potrebovala pomoč dobra tretjina vajencev in tehnologija – pomoč bi potreboval le nekoliko nižji odstotek vajencev. Zdaj laže razumemo podatek, da je bilo pri zaključnem izpitu v junijskem roku kar 55 % popravnih izpitov iz strokovnoteoretičnega predmeta – tehnologije. Menimo, da je to zadosten razlog za pregled katalogov znanja in novo zasnovanost pouka v povezavi s praktičnim poukom.

Vpeljevanje programov dualne organizacije poklicnega izobraževanja v šolsko prakso je terjalo precej dela šol in delodajalcev, posebno obeh zbornic in veliko osebne zavzetosti posameznikov. Prva generacija vajencev je pokazala zelo dobro praktično poklicno usposobljenost, to pa pove, da so šole in delodajalci opravili svoje pedagoške obveznosti korektno. Vendar izsledki spremljanja programov odkrivajo tudi vrsto pomanjkljivosti in slabosti, od nomenklature poklicev do katalogov znanja in izpitnih katalogov ter pogojev za izpeljavo programov. Temeljnega pomena je, da država sprejme ustrezno strategijo nadaljnjega razvoja dualne organizacije izobraževanja. Ugotovitve spremljanja lahko pomagajo vsem, ki si bodo na svojem področju prizadevali dopolnjevati sistem in izobraževalne programe.

8. LITERATURA IN VIRI

Anketa za vajence v 2. letniku poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji (Obrtna zbornica Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije), junij 1999.

Bezič, T. (1991). Poročilo o rezultatih eksperimentalnega preverjanja diferenciranega izvajanja programa Strojništvo, smer avtomehanik za potrebe obrti in drobnega gospodarstva. Maribor: srednja kovinarska, strojna in metalurška šola.

Izpitni katalogi za nazive poklicne izobrazbe: avtomehanik, avtoklepar, mizar, zidar, tesar, mesar. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje 1997.

Izhodišča za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja ter programov srednjega strokovnega izobraževanja. Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje. Področna kurikularna komisija za poklicno in strokovno izobraževanje. Ljubljana, december 1997.

Ocena reforme poklicnega in strokovnega izobraževanja ter predlogi za prihodnji razvoj. Skupina avtorjev: Medveš, Z. / Svetlik, I. / Tome, M., / Renko, J. Gradivo za zaključno predstavitev na seminarju Phare – MOCCA. Ljubljana, 13. april 2000.

Poročilo o poklicnem in strokovnem izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji. Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno izobraževanje in usposabljanje. Center RS za poklicno izobraževanje. Ljubljana, januar 1998.

Poročilo o poskusnem izvajanju dualnega sistema poklicnega izobraževanja za 1. letnik v šolskem letu 1997/98. Center RS za poklicno izobraževanje, 1988.

Zapisniki izpitnih odborov za praktični del zaključnega izpita za posamezen naziv poklicne izobrazbe. Obrtna zbornica Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije, 30. 5. 2000.

Izpitni red za opravljanje praktičnega dela zaključnega izpita v dualni organizaciji poklicnega izobraževanja. Državna izpitna komisija in Ministrstvo za šolstvo in šport. Ljubljana 18. 5. 2000.

Zapisnik o opravljanju vmesnega preizkusa praktične usposobljenosti pri delodajalcu. OZS, GZS. Služba za izobraževanje. Ljubljana 2000.

Zapisnik o opravljanju praktičnega dela zaključnega izpita. Obrtna zbornica Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije. Ljubljana 2000.

Tome, M. (2000). Prve ugotovitve spremljave programa srednjega poklicnega izobraževanja Instalater strojnih instalacij.

Pravilnik o zaključnih izpiti v nižjem in srednjem poklicnem izobraževanju (UR. l., št. 102 / 17. 12. 1999).

9. PRILOGE

1. Anketni vprašalnik za učitelje splošnoizobraževalnih in strokovnoteoretičnih predmetov ter praktičnega pouka za 1. letnik v šolskem letu 1997/98.
2. Anketni vprašalnik za učitelje splošnoizobraževalnih in strokovnoteoretičnih predmetov ter praktičnega pouka za 2. letnik v šolskem letu 1998/99.
3. Anketni vprašalnik za ravnatelje za šolsko leto 1997/98 in 1998/99.
4. Anketni vprašalnik za delodajalce o izpitnem katalogu praktičnega izobraževanja.
5. Anketni vprašalnik za zastopnike sindikatov in delodajalcev ter Zavoda RS za zaposlovanje za neposredno spremljanje praktičnega dela zaključnega izpita in vmesnega preizkusa.
6. Anketni vprašalnik za dijake / vajence.